

Pedagogická
fakulta
Faculty
of Education

Jihočeská univerzita
v Českých Budějovicích
University of South Bohemia
in České Budějovice

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích

Pedagogická fakulta

Katedra slovanských jazyků a literatur – Oddělení českého jazyka
a literatury

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Místní a pomístní jména v okolí města Třešť

Vedoucí práce: PhDr. Milena Nosková, Ph.D.

Vypracovala: Bc. Barbora Bartušková

České Budějovice, 2023

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem autorem této kvalifikační práce a že jsem ji vypracovala pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu použitých zdrojů.

V Českých Budějovicích, 17. 4. 2023

Podpis .....

Bc. Barbora Bartušková

Poděkování

Děkuji vedoucí práce, PhDr. Mileně Noskové, PhD., za odborné vedení při zpracovávání práce. Dále děkuji pamětníkům města Třešť za cenné informace, které mi poskytli a také Muzeu Vysočiny Jihlava s pobočkou v Třešti.

Abstrakt

Diplomová práce se zabývá toponymy v okolí obce Třešť na Vysočině. Analyzována jsou oikonyma a anoikonyma. Práce volně navazuje na mou bakalářskou práci Názvy ulic v Třešti. V teoretické části je představena onomastika, toponomastika a etymologie. Praktická část bude rozdělena do dvou hlavních kapitol. Jedna kapitola se bude zabývat oikonymy, tedy názvy obcí, a jejich motivací názvu, druhá bude analyzovat anoikonyma. Cílem práce je zanalyzovat názvy obcí a nesídelních objektů v okolí města Třešť a také nalézt jejich etymologii, a to za pomoci oikonymických a anoikonymických slovníků, katastrálních map, kronik a vypravování pamětníků.

Abstract

The diploma thesis deals with toponyms around the village Třešť in Vysočina. Oikonyms and anoikonyms are analysed. The thesis loosely follows my bachelor thesis Street names in Třešť. The theoretical part introduces onomastics, toponomastics and etymology. The practical part will be divided into two main chapters. One chapter will deal with oikonyms, i.e. names of villages, their name motivation, the other will analyze anoikonyms. The aim of the thesis is to analyse the names of villages and non-residential objects around the village Třešť and also to find their etymology with the help of oikonymic and anoikonymic dictionaries, cadastral maps, chronicles and narratives of eyewitnesses.

Klíčová slova

Toponyma, oikonyma, anoikonyma, Třešť, pojmenování.

Key words

Toponyms, oikonyms, anoikonyms, Třešť, naming.

Obsah

<i>Úvod</i>	8
<i>Teoretická část</i>	10
1. Onomastika	10
1.1 Dělení onomastiky	10
1.2 Vlastní jména	11
1.3 Historie onomastiky	12
2. Toponomastika	14
2.1 Dělení toponym.....	15
3. Oikonyma	17
3.1 Vývoj místních jmen	17
3.2 Modelová klasifikace vlastních jmen místních	19
3.4 Šmilauerova klasifikace místních jmen.....	19
3.5 Soustava místních jmen v okolí města Třešť	20
4. Anoikonyma	23
4.1 Vývoj pomístních jmen	24
4.2 Modelová klasifikace vlastních jmen pomístních	25
4.3 Šmilauerova klasifikace pomístních jmen.....	26
5. Etymologie	28
5.1 Lidová etymologie	28
<i>Praktická část</i>	30
6. Metodologie	30
7. Město Třešť	33
7.1 Geografické údaje	33
7.1.1 Mikroregion Třešťsko.....	33
7.2 Stručná historie města	34
7.3 Německý jihlavský jazykový ostrov.....	34

7.4 Hranice Čech a Moravy.....	35
8. Místní jména v okolí Třeště.....	36
8.1 Jména apelativního základu.....	39
8.1.1 Země.....	39
8.1.2 Voda.....	40
8.1.3 Rostliny.....	41
8.1.4 Zvířata.....	43
8.1.5 Věci lidského života.....	44
8.1.6 Ostatní.....	46
7.2 Jména propriálního základu.....	46
8.3 Jména německého původu.....	52
9. Pomístní jména v okolí Třeště.....	54
9.1 Soupis vybraných pomístních jmen podle pojmenovávaného objektu.....	54
9.2 Analýza vybraných pomístních jmen podle Šmilauerovy klasifikace.....	57
9.2.1 Obecné vztahy a vlastnosti.....	60
9.2.2 Země.....	64
9.2.3 Rostlinstvo.....	65
9.2.4 Zvířectvo.....	65
9.2.5 Člověk.....	66
9.2.6 Jména nejasná.....	70
Závěr.....	73
Zdroje:.....	76
Seznam příloh.....	81
Přílohy.....	82

Úvod

Diplomová práce s názvem *Místní a pomístní jména v okolí města Třešť* je zaměřena na sběr a analýzu oikonym a anoikonym z okolí Třeště. Oikonyma a anoikonyma spadají pod jazykovědný podobor toponomastiku, které je nadřazen obor onomastika. Práce si klade za cíl shromážděná místní a pomístní jména podrobit analýze a nalézt motivaci jejich pojmenování.

Volba tématu vychází z mého zájmu o toponomastiku a také o historii města Třešť a jeho okolí. Studium onomastiky jsem se již v minulosti zabývala při psaní bakalářské práce, jelikož jsem analyzovala urbanonymii v Třešti. Diplomová práce tedy volně navazuje na práci bakalářskou.

Problematika pomístních jmen v okolí města mě začala zajímat o to více ve chvíli, kdy jsem zjistila, že není příliš mnoho materiálů, ze kterých by se dalo vycházet. Bylo tedy výzvou shromáždit pomístní jména používaná na Třešťsku a široké veřejnosti osvětlit jejich motivaci pojmenování. Dalším problémem je rychlé zanikání pomístních jmen. V online databázi Ústavu pro jazyk český AVČR sice lze dohledat elektronický *Slovník pomístních jmen v Čechách a na Moravě*, obsahuje však pouze soupis několika pomístních jmen, navíc jejich bližší specifikace chybí. Naopak místní jména jsou sesbírána a rozebrána ve slovníku *Místní jména v Čechách* od Antonína Profouse a *Místní jména na Moravě a ve Slezsku* od Rudolfa Šrámka a Ladislava Hosáka. Oba slovníky jsou velice přínosné, jelikož místní jméno rozebírají z několika hledisek, např. z hlediska slovotvorného, které je pro nás nejvíce přínosné. Pan doktor Rudolf Šrámek také v roce 2021 vydal publikaci, která pro mě byla velmi užitečná, zaměřenou na Jihlavsko a jeho místní jména.

Po prostudování odborné literatury a slovníků jsem zahájila vlastní výzkum, především pomístních jmen. Názvy i informace o nich jsem získávala z obecních kronik z 20. století. Velmi přínosnými v mém bádání byly staré výtisky třešťského měsíčníku *Naše město* z druhé poloviny 20. století, ve kterých mnoho třešťských rodáků a osobností psalo nejrůznější články, ve kterých se objevovaly i odkazy na místní a pomístní jména, a především i na motivaci jejich pojmenování. Následovala také emailová korespondence s pamětníky, kteří ve městě prožili celý svůj život a zajímá je jeho historie. Významným přínosem bylo také studium katastrálních map.

Diplomová práce má dvě hlavní části. V teoretické části je nejprve vymezen jazykovědný obor onomastika a popsána její historie. Dále je podrobněji zkoumána onomastická podskupina toponomastika, která je k naší práci nejzásadnější vzhledem

k předmětu zkoumání. Je uvedeno dělení toponomastiky. Další část práce se již zabývá oikonymy a anoikonymy. Kapitola o místních jménech má za hlavní cíl definovat obor zabývající se oikonymy, vymežit jeho historický vývoj, a především představit možné klasifikace místních jmen. Část o jménech pomístních nás taktéž seznámí s definicí oboru o anoikonomech, jeho historií i klasifikačními skupinami pomístních jmen. Následující krátká kapitola o etymologii je zařazena především kvůli lidové etymologii, která se u místních i pomístních jmen hojně objevuje. Další část práce je již zaměřena na samotné město Třešť, na jeho stručnou historii a také geografické údaje.

Praktická část je rozdělena na úsek o oikonomech a úsek o anoikonomech, které se vyskytují v popisované oblasti. Tato část je koncipována do hesel, která jsou řazena abecedně do odpovídajících skupin podle příslušné motivace pojmenování.

Teoretická část

1. Onomastika

Samostatná disciplína lingvistiky, onomastika, je vědou o propriích (vlastních jménech, onymech). Zabývá se především vznikem, strukturou a funkcí sféry vlastních jmen, tj. nauka o využití proprií v konkrétním čase na konkrétním místě v závislosti především na společenských podmínkách (Pleskalová, ©2017).

Propria mají za úlohu individualizovat konkrétní objekt tím, že ho pojmenují. Onomastika se snaží naleznout původní význam jména a také zjistit jeho motivaci, nalézt okolnosti vedoucí k vytvoření jména (Šrámek, 1999, s. 11).

Onomastika je dnes samostatnou jazykovědnou disciplínou s bohatou organizační platformou, kterou tvoří:

1. specializovaná pracoviště, u nás především Onomastické oddělení a Dialektologické oddělení Ústavu pro jazyk český Akademie věd ČR, dále badatelská oddělení na univerzitách apod.;
2. časopisy, jako česká *Acta onomastica*;
3. konference, pořádané na národní i mezinárodní úrovni (Pleskalová, ©2017).

1.1 Dělení onomastiky

Propria lze rozdělit na:

1. Bionyma – vlastní jména živých bytostí, dále se dělí na:
  - a) antroponyma, označující jména lidí,
  - b) zoonyma, označující jména zvířat,
  - c) fytonyma, označující vlastní jména rostlin.
2. Abionyma – vlastní jména neživých objektů a jevů, konkrétněji:
  - a) Toponyma neboli vlastní jména zeměpisná,
    - I. kosmonyma, vlastní jména astronomická,
    - II. geonyma,
      - i. choronyma,
      - ii. oikonyma,
      - iii. anoikonyma,

- b) chrématonyma, vlastní jména lidských výtvorů, které nejsou zakotveny v přírodě, ale jsou to názvy společenských jevů, institucí, výsledků společenské činnosti (Pleskalová, ©2017).

1.2 Vlastní jména

Hlavním rysem vlastních jmen (*propria*) je označení jednotliviny, tedy jedinečné entity, ať už je to objekt nebo bytost. Naopak jména obecná (*apelativa*) jsou nositelem zobecnujícího významu, který se vztahuje k nějaké třídě předmětů. Dalším rysem je jejich nepřekládatelnost do cizích jazyků a absence sémantického významu. Jsou vždy substantivy a zpravidla je píšeme s velkým počátečním písmenem (David, a další, 2022, s. 27).

Mnoho jmen je na pomezí vlastních a obecných jmen, což má za následek i problémy ve psaní velkých písmen na začátku slov. Např. jména obyvatel, národů a kmenů jsou v některých jazycích řazena mezi jména vlastní, v jiných pak mezi jména obecná. Mnoho jmen je využíváno jako vlastní i obecné, např. bílá barva (obecné) a Lucie Bílá (vlastní). Podobně spojení *nové město* označuje nově vzniklou obec, avšak je toto spojení využíváno i jako jméno vlastní, tedy *Nové Město* (Polívková, 2007, s. 10).

Proprium, píšící se s velkým počátečním písmenem, se tak může jednoduše stát *apelativem*, pokud na začátku slova napíšeme písmeno malé. Ze slova se pak přeneseně stane označení typu člověka (*švejk*), produktu (*sacher*) apod. Proces vzniku *apelativa* ze jména vlastního se nazývá *apelativizace*, jejímž opakem je *proprializace*. Ta stojí za vznikem většiny vlastních jmen (*Most*) (David, a další, 2022, s. 24).

Vlastní jméno má primární a sekundární funkce. K primárním řadíme nominaci, identifikaci a diferenciaci. Do funkcí sekundárních lze zařadit asociační, reklamní nebo honorifikační funkci, místně, časově či sociálně zařazující funkci. Vlastní jména honorifikační, tedy oslavující nějakou osobnost či událost, jsou poměrně nestabilní a odrážejí historické proměny politiky státu. Ve 20. letech pak můžeme pozorovat velkou proměnlivost honorifikačního pojmenování, odvíjející se od právě nastoleného režimu. Dnes se dává přednost neutrálním jménům před honorifikací (David, a další, 2022, s. 217).

Rozdíl mezi vlastním a obecným jménem, shrnující definici problému, najdeme u Šmilauera (1963, s. 6) vyjádřený tímto způsobem: „Obecné jméno spojuje jedince stejné nebo si podobné, vlastní jméno tyto jedince rozlišuje; vlastní jméno „denotuje, aniž konotuje“.“

1.3 Historie onomastiky

Onomastika je poměrně mladým vědním oborem, definována jako taková byla až v druhé polovině 20. století. Její kořeny však sahají na konec 18. století, kdy byla pomocnou vědou historickou. V průběhu 19. a 20. století se pak začíná více zaměřovat na její filologickou stránku (Pleskalová, ©2017).

Za zakladatele české onomastiky bychom mohli považovat historika Františka Palackého (1798–1876), jelikož ve svých historických dílech využíval i místních jmen. *O jménech místních v zemi české a moravské: rozbor etymologických místních jmen československých* je výsledkem jeho toponomastického bádání z roku 1834. Již v té době začal rozdělovat toponyma na depropriální a deapelativní, když rozlišoval jména odkazující ke jménům osobním anebo ke jménům přírodních podmínek popisované lokality. Zaměřoval se také na složená místní jména typu *Lysolaje*, kdy přišel s odpovědí na to, jak jsou taková jména tvořena, tedy že to jsou tvary jmen osobních. Vyvrátil tak pochybné a nesprávné teorie o původu složených toponym. Palackého nejvýznamnější dílo v oboru toponomastiky je *Popis království českého...* z roku 1848, kde kodifikoval české podoby místních jmen (Harvalík, 2004, s. 18).

Významným onomastikem, který na konci 19. století přispěl k rozvoji české onomastiky, je Vincenc Brandl (1834–1901), jenž napsal *Rozpravy o jménech toponymických* formulující základní toponymické myšlenky. Brandl přišel s názorem, že jména se mění v průběhu let společně se střídáním se národů na jednom území, jejich stáří určoval především podle sufixů (Harvalík, 2004, s. 18).

K rozvoji české onomastiky přispěl i August Sedláček (1843–1926) svými rozsáhlými díly *Hrady, zámky a tvrze království Českého*, *Místopisný slovník historický království Českého* a *Snůška starých jmen, jak se nazývaly v Čechách řeky, potoky, hory a lesy*, ze kterých čerpají toponomastici dodnes (Harvalík, 2004, s. 19).

Zásadním autorem v oboru toponomastiky je univerzitní profesor, jazykovědec a onomastik Vladimír Šmilauer (1895–1983) se svým dílem *Osídlení Čech ve světle místních jmen*, které mohl sepsat především díky Antonínu Profousovi a jeho slovníku místních jmen v Čechách. Šmilauer přišel s klasifikací proprií podle metody malých typů, kterou se odklonil od předchozích badatelů (Harvalík, 2004, s. 20–21). Tato metoda kombinuje jazykové, historické a geografické hledisko a dělí místní jména podle zakončení, ale i podle odvozovacího základu a topoformantu (Čornejová, 2009, s. 16). Z jeho dalšího díla *Úvod do toponomastiky* vychází většina onomastických

a toponomastických prací. V roce 1960 zakládá dodnes fungující jazykovědný časopis *Acta onomastica* (Harvalík, 2004, s. 21).

Šmilauerův žák Ivan Lutterer (1929–2016) se svým učitelem inspiroval a sepsal *Vývoj místních jmen a osídlení v povodí Orlic* (Harvalík, 2004, s. 21). Dalším neméně významným onomastikem je Rudolf Šrámek, který sepsal práci vhodnou ke studiu onomastiky na vysokých školách – *Úvod do obecné onomastiky*.

Materiálu vlastních jmen pomístních se věnuje Libuše Olivová-Nezbedová, další jazykovědkyní v tomto oboru je Jana Pleskalová nebo lingvistka, zabývající se především antoponomastikou, Miloslava Knappová. V současnosti nalezneme odborníky především na univerzitách. Na ostravské univerzitě přednáší J. David, v Českých Budějovicích M. Janečková, v Brně Rudolf Šrámek, v Praze donedávna působící Milan Harvalík atd. (Harvalík, 2004, s. 26).

2. Toponomastika

Pro tuto práci je nejdůležitější částí onomastiky právě toponomastika, věda o vlastních jménech geografických (zeměpisných). Toponomastika je věda s velkými mezioborovými přesahy. Problematice toponym se dále, již ne v tak rozsáhlé míře, věnuje geografie, kulturní antropologie či regionální vlastivěda.

Toponyma označují pozemské objekty, které jsou kartograficky fixovány v mapách. Lze je rozdělit na místní a pomístní jména. Místní jména, oikonyma, označují vlastní jména obydlených objektů, jejich příznačností je sídelnost. Jména pomístní, anoikonyma, pojmenovávají neobydlené přírodní objekty. V poslední době se vydělila samostatná skupina urbanonym, označující názvy ulic a náměstí, jelikož tato skupina vlastních jmen bývala na pomezí místních a pomístních názvů (David, 2014, s. 15–16).

Vlastní jména zeměpisná nám podávají informace o krajině, především pak o jejím osídlování v historii, o obyvatelstvu žijícím na konkrétním území a také o proměnách jazyka (David, 2014, s. 40).

Často se lze setkat s faktem, že k jednomu objektu lze přiřknout více toponym. Některá jsou užívána pouze obyvateli dané oblasti, jiná jsou standardizovaná. V těchto případech dochází k situaci, kdy je potřeba dát přednost jednomu názvu před jinými, tento název je poté standardizován a může být kartograficky zpracován. Takové jméno se stává toponymickým standardem. Existence standardu ovšem může zastínit ostatní pojmenování pro daný objekt a může docházet k zániku historických toponym (David, 2014, s. 17–18).

Jaroslav David (2014, s. 20) rozděluje toponyma na psaná a živá. Psanými toponymy jsou právě jména zapsaná v mapách, katastrech či v kronikách. Naopak živá toponyma nemají závaznou standardizovanou podobu a většinou jsou používána hojněji, především v lidové mluvené komunikaci.

Toponyma mají vícero funkcí, především jsou to funkce nominační (pojmenování konkrétního objektu), identifikační, individualizující, diferenciací (všechny tři slouží k odlišení). Základními pojmenovávacími motivy jsou poloha, směr a charakteristika pojmenovávaného objektu (Pleskalová, ©2017). U toponym dochází k malým či zásadním proměnám v čase, a tím se může proměňovat i jejich význam. Některá jména, především ta pomístní, mohou z krajiny vlivem urbanizace zmizet nadobro. Ztrácí se tím tak kulturní hodnota krajiny. Naštěstí jsou některá dnes již nepoužívaná jména dohledatelná ve starších spisech a mapách (David, Rous, 2006, s. 9).

Odborný výklad původu vlastních jmen bývá často nahrazován výkladem v podobě lidového vyprávění a vznikají tak etymologické pověsti, které pro mnohé občany nahrazují odborné vysvětlení původu názvu města. K nahrazování vědeckého vysvětlení dochází z důvodu nesrozumitelnosti. Pro studium původu místních jmen je nutné znát staré vývojové etapy českého jazyka, jelikož jsou oikonyma z velké části tvořena z jmen dnes již neexistujících nebo existujících jen velmi vzácně (Šrámek, 2021, s. 13).

Každá z etap vývoje češtiny má své charakteristické znaky a jména. Lze z nich zjistit informace o osidlování krajiny, o obyvatelích a jejich životě, o hospodářském využití. Je tedy žádoucí vlastním jménům místním porozumět v kontextu celého kraje a dalších kritérií, jako je čas a doba, ve které vznikají a jsou používána, nebo motivace jejich názvu. Soubory těchto jmen, jež mají společné znaky, se nazývají soustavy. „A ty představují jednu ze základních složek specifické sféry jazyka, ve které probíhá vše, co se týká vzniku a užívání vlastních jmen. To vše lze vyjádřit formulí, která má obecnou platnost a její působení je přímo v tvoření každého vlastního jména, tedy i místního nebo pomístního.“ (Šrámek, 2021, s. 14–15) Postup je následující:

- CO pojmenováváme → PODLE ČEHO → JAK jazykově vyjádříme motiv → ZAČLENĚNÍ jména do užívání

Výsledkem je významová funkčnost, jelikož je pojmenovávána jednotlivina a nevzniká slovo obecné (např. *most* pro objekt vedoucí přes vodu a *Most* jako město v Severních Čechách). Existuje mnoho obcí s názvem *Lhota*, ale pokaždé je to jiné místo, jen pojmenovávací motiv je totožný. Tuto vazbu vlastních jmen na jednotlivinu označujeme pojmem propriální význam. Právě proto nelze tyto názvy překládat do cizích jazyků. Lidový výklad zkoumá jen původní význam obecného slova a nehledá pojmenovávací motiv, jenž je důležitý u výkladu odborného (Šrámek, 2021, s. 15–16).

2.1 Dělení toponym

Zcela logicky jsou toponyma vždy substantivy. Šmilauer (1966, s. 9–11) je rozdělil podle druhu pojmenovávaného objektu takto:

1. Choronyma – vlastní jména dílů světa, oblastí, států, zemí, krajin, krajů a okresů
2. Oikonyma (vlastní jména místní) – vlastní jména sídlištní, tj. jména lidských sídlišť a jejich částí, obcí, osad, místních částí (samot, mlýnů, mysliven, hájoven,

cihelen, hospodářských dvorů atd.), význačných staveb (hradů, kostelů), domů, ulic, náměstí, nábřeží, mostů atd.

3. Anoikonyma (vlastní jména pomístní)

- hydronyma – jména vod (moří, jezer, rybníků, bažin, studánek, pramenů, potoků, řek, vodních nádrží atd.)
- oronyma – jména tvarů členitosti povrchu zemského (horských skupin, vrchovin, hor, pohoří, hřbetů, sedel, rovin, nížin, ostrovů atd.)
- jména pozemků (parcel, pozemkových tratí, pastvin, lesů, obor atd.)
- jména drobných přírodních útvarů (skal, jeskyní)
- jména jednotlivých památných předmětů (božích muk, kapliček, pomníků, mohyl atd.)
- jména komunikací (cest, železnic atd.)

Nalézt konkrétní motiv pojmenování nebývá jednoduché, jelikož se v historii mohl ztratit původní význam jména, a dnes se určí jen stěží. Obecně ale máme několik hlavních nominačních motivů:

1. Poloha či směr pojmenovávaného objektu – *Zápotočí*,
2. Přímé pojmenování objektu – *Most*,
3. Popis, charakteristika objektu – *Vápenná*,
4. Posesivita a jiný vztah k osobě – *Karlov* (Pleskalová, ©2017).

3. Oikonyma

Vlastní jména, jež jsou vymezena kritériem sídelnosti, tedy místem kde sídlí lidé, jsou vlastní jména místní, oikonyma, označující obydlí, město a vesnici, zámek a hrad, ale také lokality již neexistující. Většinou mají oikonyma dvě podoby – standardizovanou, používanou v oficiální komunikaci (*České Budějovice*) a nestandardizovanou, jež se používá v komunikaci neoficiální (*Budějce, Budějky*). (czechency) Místní jména pomáhají s popsáním osídlování země, tím přispívají také k poznání historie obyvatel a vývoje jazyka, jelikož různá historická období mají svá typická jména. Oikonyma však nesloužila pouze jako identifikační nástroj, odrážela i sociální a kulturní vztahy společnosti, např. jména oslavná nebo jména přejímaná z jiného jazyka (Polívková, 2007, s. 10–11).

V češtině můžeme sídlištní pojmenování rozlišit na jména domácího a jména cizího původu. Jména domácího původu vznikla podle jména obyvatel na konkrétním území, buďto z osobních jmen vlastních (*Litomyšl* – z osobního jména *Ľutomysl*) nebo z obecného jména osoby (*Kralovice* – podle vládnoucí vrstvy, *Hrdlořezy* – podle zlodějů). Podkladem pro jména domácího původu mohlo být i obecné jméno, tj. jméno přírodních útvarů a jevů (*Lipová* – podle rostliny), jméno staveb, komunikace apod. (*Hradec, Most*). Jména s původem v cizím jazyce nejčastěji vychází z němčiny (*Varnsdorf, Bruntál*), výjimečně pak z jiných jazyků (italština – *Benátky*, podle biblické hory – *Tábor*) (Polívková, 2007, s. 13–14).

Dále můžeme rozlišit místní jména na pojmenování jednoslovná nebo víceslovná, složená. K substantivům lze připojit přívlastek (*Horní – Dolní, Nový – Starý, Hradec Králové*), adjektivum (*Královský, Králův Dvůr*). Později vznikají jména podle polohy (*Bystřice pod Pernštejnem*) a dále potom různé kombinace způsobů pojmenování (*Nové Město na Moravě*) (Polívková, 2007, s. 14).

3.1 Vývoj místních jmen

Oikonyma jsou v porovnání s anoikonymy mladšími jmény, přesto patří k nejstarším dochovaným památkám našeho jazyka. První místní jména na území dnešní České republiky se objevují v 10. století, jak můžeme zjistit z latinsky psaných zdrojů, např. z Kosmovy kroniky. Tyto názvy nalezneme nejčastěji na nejstarších sídelních oblastech na českém území – především střední Čechy, Olomoucko, Opavsko,

Znojensko či Brněnsko a úrodné oblasti okolo řek – Poohří, Polabí, moravské úvaly. Pro období 10. století jsou také typická složená jména – *Hracholusky, Poděbrady*.

V období 11. a 12. století u nás dochází k osidlování a domácí kolonizaci, především v říčních oblastech. Typicky nacházíme jména *Ochoz* a *Újezd* a také jména obyvatelská, např. *Březany, Vysočany*, nebo jména podle činnosti obyvatel, tzv. služebná jména, v určité oblasti, např. *Hrnčíře, Zlatníky*. Dominantními se stávají patronymická jména zakončena formantem *-(ov)ice* (*Bítovčice, Janovice*), *-ov* (*Bítov, Janov*) a *-ín* (*Hodonín, Zlín*).

Ve 13. století dochází v Českých zemích k vnější německé kolonizaci, pro níž jsou typickými topoformanty *-schlag, -dorf, -seifen*. Dále, nejvíce na Jihlavsku a Havlíčkobrodsku, formant *-berg*, v překladu *hora, kde se těží*, v závislosti na hornické kolonizaci. V tomto období se na celém území Českých zemí, ale i ve Slezsku a na Slovensku, objevuje vlastní jméno místní *Lhota* – jméno spojené s dosidlováním všech typů sídelního území, zejména nekvalitních půd nebo pustých oblastí. Na počátku 14. století již máme uzavřen základní obrys české oikonymické soustavy.

Období 14.–16. století je typické především zanikáním obcí z důvodů válek česko-uherských, později husitských a následně války třicetileté. Mnoho oikonym zaniká úplně anebo zůstávají nadále jako anoikonyma.

Pro 17. a 18. století je charakteristické vznikání nových dvorů, hutí nebo skláren díky podnikání šlechty. V pojmenování jsou zde typické formanty z předešlých období, především *-ov* a *-ín*. Již se nepoužívá typ *-(ov)ice* ani jména obyvatelská, služebná a složená. Hojně lze nalézt také oikonyma ze vzácných osobních jmen, obvykle po majiteli panství či patronovi, např. *Karlovo, Tereziín*.

Od století 19. se začíná oikonymie evidovat do statistických lexikonů a pro lepší orientaci dochází k přidávání přívlastků k místnímu jménu. Dochází k nahrazování názvů, jež jsou vnímány jako nevhodné (*Hloupětín – Hloubětín*).

Po druhé světové válce, po odsunu Němců, je snaha nahradit německé názvy českými, k tomu však dochází pouze v minimální míře, jelikož každé německé jméno má i svůj český ekvivalent (*Reichenberg – Liberec*). Ve 20. století hojně využívaný honorifikační motiv do oikonymie nepronikl, jeho využití bylo minimální (*Havlíčkův Brod, Gottwaldov*) (David, ©2017).

3.2 Modelová klasifikace vlastních jmen místních

Klasifikaci oikonym vytvořil profesor Rudolf Šrámek a vycházel z obecných pojmenovacích pravidel toponymie a z onomaziologické teorie slovtvorby od profesora Miloše Dokulila. Rozdělil vlastní jména místní podle specifických rysů do několika tříd. Mezi vlastními jmény pak vznikají čtyři základní vztahy reprezentující vztah pojmenovávatele k pojmenovávanému objektu, vyjádřeny otázkami: Kde?, Kdo? Co?, Jaký? a Čí?. Jednotlivé fáze propriálně pojmenovacího procesu popisují vztahový model (VM), slovtvorný model (SIM) a slovtvorný typ (SIT).

1. Prenominační rovina je fází, kdy vzniká potřeba pojmenovat objekt, a zahrnuje nezbytné dispozice pro vznik jména, jako jsou nutnost individualizování objektu vlastním jménem v komunikaci a výběr nominálního motivu podle vztahu pojmenovávajícího k objektu. Tento vztah lze vyjádřit otázkami „kde“, „kdo“, „co“, „jaký“, „čí“, ... a vztahovými modely. Jednotlivé vztahové modely se mezi sebou mohou kombinovat.
  - VM I vyjadřuje směr nebo polohu popisovaného objektu (kde bydlí? – *Dolany*, tj. obec lidí bydlících v dole; kde to je? *Předmostí*; odkud přicházejí? *Olomoučany*, tj. přišli z Olomouce)
  - VM II vyjadřuje přímé určení objektu (kdo jsou? čím jsou? – *Zlatníky*; co tam je? – *Most*)
  - VM III charakteristika (jací jsou tam lidé? – *Bosonohy*, tj. lidé mající bosé nohy; jaké to tam je? – *Písečná*; za jakých okolností? – *Lhota*)
  - VM IV vyjadřuje přivlastnění (čí lidé tam jsou? – *Bohunice*, tj. obec Bohuňových lidí; čí je to majetek? – *Karlov*)
2. Nominační rovina je již konkrétním zobrazením pojmenovacího motivu podle slovtvorných modelů a typů formou nově vytvořeného jména.
3. Rovina postnominační zahrnuje fungování jména a jeho další vývoj (Pleskalová, ©2017).

3.4 Šmilauerova klasifikace místních jmen

Soustavu vlastních jmen místních lze dělit podle Šmilauera a kol. (1960) podle povahy základu jména, tedy zda se jedná o apelativum (obecné jméno) nebo proprium

(vlastní jméno). Ve sféře apelativních základů lze oikonyma dělit podle slovního druhu fundujícího slova do těchto základních podskupin:

- A. Země (*Podskalí*)
- B. Voda (*Vltavice*)
- C. Rostlinstvo (*Habry*)
- D. Zvířectvo (*Hlemýžďi*)
- E. Věci lidského života (*Klášterec*)
- F. Ostatní (*Boží Voda*)

Ve sféře propriálních základů lze odlišit místní jména utvořená:

- A. z antroponym (složených – *Bohumilice*; národních – *Němčice*; cizích – *Havlov*; vytvořených z apelativ nebo sloves – *Kolovraty*, *Chvalov*; deminutivních a hypokoristických),
- B. z obyvatelských jmen (*Chrašťany*),
- C. a jména přejatá (*Jerusalem*).

3.5 Soustava místních jmen v okolí města Třešť

Jelikož se Třešť a její okolí nachází v okrese Jihlava, dochází zde k historickému vývoji příznačnému právě pro Jihlavsko. Proto je možné a žádoucí vycházet z trendů a motivů pojmenovávání v celém okrese, které zpracoval ve své nejnovější publikaci profesor Rudolf Šrámek (2021).

1. Motivace podle osob, které se na území původně nacházely:
  - a. Pojmenování skupiny lidí podle:
    - polohy (*Olšany*);
    - ironizující přezdívky (*Praskolesy*).
    - jména podle zaměstnání na Jihlavsku rozšířená nejsou.
  - b. Vyjádření motivu prostřednictvím jména osoby podle:
    - jména zakladatelovy rodiny – přípony *-ice* (*Hodice*) a *-ovice* (*Jezdovice*);
    - jména vlastníka či prvního osadníka – přípony *-jč* (*Telč*), *-ín* (*Otín*) *-ov*, *-ová* (*Čenkov*) – Tato jména jsou na Jihlavsku velmi častá.;
    - poddanského vztahu obyvatel ke knězi či opatovi (*Opatov*).

- c. Honorifikace (*Bedřichov*).
2. Původním pojmenovacím motivem jsou vlastnosti a okolnosti vzniku sídla. Tato oikonyma jsou odvozena od obecných jmen:
- Ráz terénu (*Suchá*)
  - Poloha (*Doupě*)
  - Způsob získání půdy (*Rozsíčka*)
  - Využití půdy (*Polná*)
  - Stavba (*Dolní Cerekev*)
  - Druh sídla (*Nová Ves*)
  - Velikost (*Velký Beranov*)
  - Porost (*Třešť*)
  - Voda (*Studnice*)
  - Zvířata (*Krahulčí*)
  - Barva (*Bílý Kámen*)
  - Okolnost (*Hladov*)
3. Pouze ojediněle se na Jihlavsku vyskytuje motivace přenesením jiného jména, např. jména vodního toku (*Dyjice*).
4. Dalším méně často se objevujícím motivem pojmenování jsou zdobněliny. Nalezneme zde zdobnělá jména s příponami *-ka* (*Cerekvička*), *-ek* (*Vanůvek*), *-ec* (*Kostelec*), *-ice* (*Třeštice*) a *-ůvky*.
5. Oikonyma skládající se z více slov s různými přívlasky jsou v okolí Jihlavy velmi častá. Většina těchto jmen vzniká až později, v 18. století, pro potřeby rozlišení obcí a jejich přesnější identifikace:
- a. Protikladný přívlastek:
    - malý X velký (*Malý Beranov, Velký Beranov*);
    - starý X nový (*Stará Říše, Nová Říše*);
    - dolní X horní (*Dolní Cerekev, Horní Cerekev*).
  - b. Bez významového protikladu:
    - poloha (*Zadní Vydří*)
    - barva (*Bílý Kámen*)
    - okolnosti (*Panenská Rozsíčka*).
  - c. S předložkou (*Luka nad Jihlavou*).

6. Jména německého původu.
7. Jména zaniklých historických osad.

4. Anoikonyma

Termín pomístní jméno poprvé použil Hermenegild Jireček již v roce 1860 ve svém článku *Naše pomístné názvy*. Již právě Jireček upozorňoval na bohatost krajiny zaznamenanou v pomístních názvech a navazoval tak na Františka Palackého (David, Rous, 2006, s. 12).

Jméno pomístní lze definovat jako: „název neobydleného objektu tradičně definovaný jako vlastní jméno neživého přírodního objektu a jevu na Zemi a toho člověkem vytvořeného objektu na Zemi, který není určen k obývání a je v krajině pevně fixován“ (Pleskalová, ©2017). Během doby se stane, že některé objekty, ke kterým jsou vázána pomístní jména, zaniknou. Anoikononymum buďto zanikne společně s objektem, nebo v častějších případech přetrvá jako název nově vzniklého objektu na místě objektu zaniklého (např. *Šibeniční vrch* na místě již dávno zaniklé šibenice). Tato jména dávali místní obyvatelé, mohlo tedy dojít k tomu, že pokud bylo původní obyvatelstvo vystřídáno novým, pomístní jména zanikla a nahradila je nová nebo byla přijata v původní či lehce pozměněné podobě (Olivová-Nezbedová, 1995, s. 20–21).

Poněvadž jsou anoikonyma vázána na určitý individuální objekt, mohla se v určité době přestat vyvíjet společně s češtinou a ustrnout ve své podobě na určitém vývojovém stupni. Díky tomu jsou pomístní jména významnými důkazy pro rozpoznání staré české slovní zásoby, jelikož v sobě obsahují jevy, které v dnešní době již zanikly. U některých jmen může docházet k úplnému zapomenutí původního motivu pojmenování (Olivová-Nezbedová, 1995, s. 24).

Anoikonyma slouží k orientaci v krajině a k odlišení jednotlivých objektů. Pod tento termín lze zařadit:

1. hydronyma – názvy vod (moře, záliv, jezero, přehrada, rybník, řeka, vodopád apod.),
2. oronyma – vlastní jména tvarů vertikální činnosti zemského povrchu a mořského dna (pohoří, hora, kopec, vrchovina, skála, rovina, pánev apod.),
3. agronyma, též pozemková jména, dříve jména traťová – vlastní jména jednotlivých obdělávaných (pole, louka, pastvina, vinice apod.) i neobdělávaných (les, obora apod.) pozemků,
4. hodonyma – jména dopravních cest (silnice, dálnice, tunel, most, železnice, lanovka apod.),
5. a vlastní jména jiných neživých objektů (balvany, kapličky, křížky, pomníky, lomy, doly, ukazatele) (Olivová-Nezbedová, 1995, s. 15–16).

Pomístní jména mohou být přímá a nepřímá, jednoslovná či víceslovná. Přímá pomístní jména označují nesídlištní objekt podle atributu jemu vlastnímu (*Nová louka*). Anoikonyma nepřímá nazývají objekt podle objektu jiného (*Za cihelnou*). Pomístní jména jsou nejčastěji substantivy, řidčeji pak obsahují i adjektiva či numeralia a vznikají převážně z apelativ a z vlastních jmen. Mohou mít podobu spisovnou i nespisovnou (Olivová-Nezbedová, 1995, s. 27–30).

4.1 Vývoj pomístních jmen

Jako důkaz bohaté historie osidlování našeho území můžeme nalézt pomístní jména praevropských kmenů, pocházející od předindoevropských kmenů (např. řeka *Morava*). Tato jména poté každý následující kmen, Keltové, Germáni a Slované, přejímá a vytváří k nim nová anoikonyma. Tato jména se dochovala převážně u orientačních bodů, jako jsou vodní toky a terénní útvary.

Z období 12.–14. století pochází nejstarší doklady českých pomístních jmen. Nalezneme je v latinsky psaných listinách a jsou doplněna pomístními jmény pocházejícími od předešlých kultur. Tato pomístní jména byla často motivována druhem pojmenovávaného objektu (*Skalka*), nebo charakteristikou objektu (*Srnové*). Vznikají také pomístní jména dvouslovná (*Hájecká struha*), plurálové podoby jmen (*Stěny*) a anoikonyma vzniklá toponymizací (*Bor*). Významná jsou také anoikonyma německého původu. Naopak pouze minimálně se setkáme s pomístními jmény vyjadřujícími polohu pojmenovávaného objektu (*U jezera*).

Podobný trend pojmenování zůstává i v 16. století. Výrazně přibývá pomístních jmen s formantem *-ský* a *-sko*. Také se stále zvyšuje počet jmen víceslovných a německých. Většina těchto pojmenování se nedochovala a v průběhu následujících let se různě proměňovala.

V 18. století začínají vznikat katastry, ve kterých se zaznamenávají toponyma a díky tomu se velmi rozšiřuje anoikonymie, jež má v mnoha případech stejnou podobu jako dnes. V tomto období znovu narůstá počet víceslovných pojmenování. Můžeme pozorovat nové typy sufixů a také stále používání německých názvů.

Roku 1945 zaniká spousta německých názvů, kvůli odsunu Němců z Česka. Na místech starých pomístních jmen německých vznikají nová česká jména, většinou motivována polohou nebo druhem objektu. Zásahem do vývoje české anoikonymie byla také kolektivizace a s ní spojené zrušení soukromého vlastnictví, jelikož mnoho

soukromých pozemků se spojilo do jednoho. V české anoikonymii ve 20. století byl nejvíce používán pojmenovací motiv poloha a druh objektu. Pomístní jména motivovaná polohou objektu jsou často jména s předložkou (*U Rácova*) či se sufixy *-ský/-ská/-ské* (*Lovětínský*) a *-ka* (*Topolanka*). U jmen vyjadřujících druh objektu jsou časté sufixy *-ek* (*Vršek*), *-ka* (*Skalka*), *-ina* (*Smrčina*), *-í* (*Boří*), *-isko*, *-iště* (*Konopiště*) nebo také víceslovná pojmenování (*Horní rybník*). Lze se setkat také s motivem charakteristiky pojmenovávaného objektu nebo vztahu k nějaké osobě.

Na konci 20. století probíhají další společenské a hospodářské změny. V závislosti na nich znovu dochází k částečné obměně české anoikonymie (Pleskalová, ©2017).

4.2 Modelová klasifikace vlastních jmen pomístních

V české onomastice se často setkáme s tříděním anoikonym na přímá a nepřímá. Přímá anoikonyma pojmenovávají přímo daný objekt podle konkrétního rysu, jako je typ objektu, jeho majitel nebo charakteristika (*Červenice* – podle zbarvení pozemku). Nepřímá pomístní jména pak pojmenovávají objekt podle jiné věci nebo objektu (pole *Za potokem*) (Olivová-Nezbedová, 1995, s. 27).

S teorií Olivové-Nezbedové se příliš neztotožňuje R. Šrámek (1972), který ve své práci vymezil toponymické modely vztahový a slovotvorný, ale použil je především na onymickém materiálu. Na anoikonyma tuto teorii použila J. Pleskalová již v roce 1974, roku 1992 pak tuto teorii využívá komplexně s několika úpravami v knize *Tvoření pomístních jmen na Moravě a ve Slezsku* (1992) (Štěpán, 2016, s. 21).

Základní pojmenovací motivy a dílčí fáze pojmenovacího procesu jsou obsaženy v modelové klasifikaci pomístních jmen neboli v analýze vztahově-modelové a strukturální. Jednotlivé fáze nominačního procesu až k výslednému jménu jsou popsány pomocí vztahového modelu (VM), strukturního modelu (SM) a strukturního typu (ST).

VM a vyjadřuje polohu pojmenovávané věci. Tato pomístní jména jsou velmi početná a většinou jsou vyjádřena předložkou a jménem. Nejfrekventovanější jsou předložky *na*, *v*, *nad*, *pod*, *u*, *za*. Mezi nejčastěji používané ST pomístních jmen patří sufixy *-ský/-á/-é/* a *-ka*, méně používaný je *-ák*.

VM B charakterizuje druh pojmenovávaného objektu nebo jeho část. Anoikonyma tohoto typu jsou poměrně hojná, často obsahují sufixy *-ek*, *-ina*, *-í*, *-ka*, *-isko*, *-iště* nebo jsou vyjádřena neodvozenými apelativy v plurálu (*Rybníky*). Velmi

frekventovanými jsou dvouslovná i trojslovná anoikonyma označující druh objektu, např. *Horní rybník*.

VM C popisují objekt na základě některé jeho vlastnosti, jsou velmi častá a rozmanitá. Tato pomístní jména jsou reprezentována formanty *-ec, -ek, -ica/e, -ina, -ka*, dále *-ový/-á/-é a -ný/-á/-é*. Právě vlastnost objektu, který pojmenováváme, bývá často vedlejším nominačním motivem dvou a víceslovných jmen.

VM D vyjadřuje posesivitu a jiný vztah k nějaké osobě. Jejich užívání není tak frekventované. Tato jména jsou nejčastěji jednoslovná a jsou tvořena derivací. Nejčastěji nalezneme ST s formanty *-ov, -ka* nebo *-ský/-á/-é, -ův/-ova/-ovo*. Dvouslovná a víceslovná pomístní jména motivována posesivitou jsou spíše ojedinělá (Pleskalová, ©2017).

4.3 Šmilauerova klasifikace pomístních jmen

Na rozdíl od jmen místních, která se dají třídit významově nebo slovtvorně, anoikonyma lze přirozeně třídit dle významu, tedy co je ve jménech zachyceno, podle Šmilauera (1972), takto:

- A. Obecné vztahy a vlastnosti:
  - (a) Poloha (*Přední*)
  - (b) Vzdálenost (*Amerika*)
  - (c) Velikost, rychlost atd. (*Maličká*)
  - (d) Tvar (*Jitrnice*)
  - (e) Barva apod. (*Černice*)
  - (f) Stáří (*Stará cesta*)
- B. Země:
  - (a) Vyvýšeniny (*Horka*)
  - (b) Vhloubené tvary (*V jamách*)
  - (c) Půda (*Obecní lado*)
  - (d) Složení půdy (*Kameňák*)
  - (e) Kulturní půda (*Kopaniny*)
  - (f) Vodstvo (*Nad rybníčkem*)
  - (g) Atmosférické jevy (*Sněžka*)

C. Rostlinstvo:

- (a) Porosty a jednotlivé rostliny (*Dubina*)
- (b) Pěstění rostlin (*Vinohrady*)

D. Zvířectvo:

- (a) Volně žijící (*Raková*)
- (b) Domáci (*Volovec*)

E. Člověk:

- (a) Poměry majetkové a právní (*Na panským*)
- (b) Lidská práce (*Máhadlo*)
- (c) Lidská díla (*Chaloupky*)
- (d) Duchovní život, historie (*Bojiště*)

F. Jména nejasná

5. Etymologie

Předmětem jazykovědného oboru etymologie je původ slov – jejich vznik a vývoj. Tato diachronní věda zkoumá slovo v různých vývojových etapách, díky čemuž shromáždí historické informace o podobě slova a jeho významu. Významnou metodou při hledání původního významu je rekonstrukce slova v příslušném prajazyce stejné jazykové rodiny (u češtiny je prajazykem praslovanština), jeho přiřknutí k příslušnému kořenu a popsání motivace pojmenování a původního významu. Etymologie také určuje stáří slova, podle toho, kdy vzniklo (Karlíková, ©2017).

Podle Josefa Černého (1894, s. 9) lze etymologii dělit na prstonárodní (lidovou), bakalářskou (učenou) a vědeckou. Etymologie prstonárodní neboli lidová je nejstarší a zároveň nejprimitivnější výklad původu slov. Následuje etymologie bakalářská, která podává mnohdy nesprávné výklady slov, jelikož nemají potřebnou metodologii. Až poté následovaly výklady vědecké etymologie.

5.1 Lidová etymologie

Lidová etymologie, naivní etymologie, falešná etymologie, pseudoetymologie apod., to jsou různé názvy pro mylný výklad původu slov. K němu dochází především u přejatých slov, která jsou svou podobou chybně považována za příbuzná s podobně vypadajícími domácími slovy. Slova vzniklá lidovou etymologií mohou vytlačit původní slova z užívání.

Výkladem původu slov se lidé zabývají od nepaměti. Vlastní jména, jímž lidé nerozuměli nebo se časem stala nejasnými, si vykládali na základě nějaké podobnosti pro lehké pochopení. V kronice Václava Hájka z Libočan lze nalézt nepřesné objasnění etymologie názvu vsi Peruc. Hájek píše, že se Oldřichovi Božena zalíbila perúc, tedy ve chvíli, kdy prala, a proto ves pojmenoval Peruc (David, a kol., 2006, s. 10).

David (2006, s. 11) také uvádí příklad výkladu komplikovaného pomístního názvu Slatiňany, kdy je tato obec pojmenována podle historky o svini, která končí slovy „s latí na ni“.

Chybného výkladu původu slov se dopouští také bakalářská etymologie, která podává pouze odborně vypadající výklady slov, které ale nejsou metodologicky podložené. Taková etymologie se rozšířila nejvíce v humanismu a uplatňovali ji

například Jan Blahoslav, Daniel Adam z Veleslavína nebo Jan Hus. Např. Hus vysvětloval původ staročeského slova svadba ze *sva dva* „jsme dva“ (Janyšková, ©2017).

O nepravou lidovou etymologii se může jednat také v případech, kdy jsou záměrně vytvořeny vtipné výklady slov, za účelem vytvoření slovních hříček nebo historek (David, a kol., 2006, s. 11).

Praktická část

6. Metodologie

Cílem kapitoly je představení postupů a metod využívaných v diplomové práci ke zpracování problematiky oikonym a anoikonym. Práce je rozdělena na dvě základní části.

Teoretická část se nejprve zabývá pojmem onomastika. K jejímu popisu je využita odborná literatura. Stěžejním zdrojem je publikace *Synchronní a diachronní aspekty české onymie* od Milana Harvalíka, která byla přínosná především ke kapitole o historii oboru. Dále bylo čerpáno z nové publikace Jaroslava Davida, *Od etymologie ke krajině: Onomastika pro 21. století*. V tomto díle jsou podrobně popsána vlastní jména neboli propria. K obecné definici onomastiky a také k jejímu dělení byl využit především *Nový encyklopedický slovník češtiny* v elektronické podobě, konkrétně část o onomastice od Jany Pleskalové.

Dalším rozebíraným pojmem je toponomastika. V této části práce byla nejprínosnějším zdrojem kniha Jaroslava Davida *Názvy míst: paměť, identita, kulturní dědictví*. Důležité bylo také dílo Rudolfa Šrámka *Putování za názvy obcí Jihlavska* z roku 2021. Tato kniha byla velmi přínosná pro celou diplomovou práci, v toponymické části byl využit její obecný výklad toponomastiky. Dělení toponym do skupin bylo čerpáno z NESČ a příspěvku Jany Pleskalové, která při dělení toponym vychází především z Vladimíra Šmilauera.

Ke kapitole, která sloužila k seznámení se s oikonymy, byla stěžejní kniha Aleny Polívkové *Naše místní jména a jak jich užívat* z roku 2007. Polívková v ní podrobně popisuje místní jména. Podkapitola věnující se místním jménům v okolí Jihlavy vychází z Rudolfa Šrámka.

Dalším užitečným zdrojem byl NESČ, a to jak pro historii vývoje oikonym, tak pro popsání modelové klasifikace. Další forma klasifikace vychází se Šmilauera a jeho příspěvku do slovníku *Místní jména v Čechách V. díl*, kde místní jména rozděluje podle povahy základového slova do těchto skupin:

- Země
- Voda
- Rostlinstvo
- Zvířectvo
- Věci lidského života

- Ostatní

Anoikonymy se zabývá následující kapitola. K obecné definici byla velmi užitečná Olivová-Nezbedová se svým dílem *Pomístní jména v Čechách: o čem vypovídají jména polí, luk, lesů, hor, vod a cest* z roku 1995. K analýze historického vývoje pomístních jmen a k popsání modelové klasifikace sloužil NESČ. Tříděním pomístních jmen podle významu se zabývá Šmilauer v díle *Nauka o českém jazyku*. Anoikonoma rozdělují do skupin:

- Obecné vztahy a vlastnosti
- Země
- Rostlinstvo
- Zvířectvo
- Člověk
- Jména nejasná

Krátká kapitola o etymologii a lidové etymologii vychází z NESČ a také z *Neviditelní svědkové minulosti: místní a pomístní jména na Vysočině* od Jaroslava Davida a Pavla Rouse.

K popsání geografických i historických specifík města Třešť slouží především kniha Františka Bukvaje *Třešť 1349-2001*.

Následuje praktická část, ve které jsou nejprve rozebírána oikonoma dané oblasti. Místní jména jsou rozdělena do třech hlavních skupin podle jejich základu.

- Jména apelativního základu
- Jména propriálního základu
- Jména německého původu

Místní jména se základem apelativním jsou dále podle Šmilauera rozdělena do podskupin. V kapitole o místních jménem byly přínosnými zdroji především *Putování za názvy obcí Jihlavska* od Rudolfa Šrámka a oba díly slovníku *Místní jména na Moravě a ve Slezsku* od Rudolfa Šrámka a Ladislava Hosáka. K několika obcím, které se nachází v Čechách, byl využit slovník Antonína Profouse *Místní jména v Čechách*.

Definice jmen pomístních v okolí Třeště byla čerpána ze *Slovníku pomístních jmen na Moravě a ve Slezsku*, který je dostupný v elektronické formě. Bohužel je dostupných jenom několik hesel. Významnějšími zdroji při sběru a analýze pomístních jmen byly především historické kroniky pana Dobeše a Dr. Richtera. Velmi přínosné byly

staré články z měsíčníku *Naše město*, které rozebíraly některé názvy známých třeštských oblastí. Bylo čerpáno také z Geoportálu ČÚZK. Zde jsou na internetu zpřístupněny různé staré katastrální mapy. Dále jsem měla možnost na Ústavu pro jazyk český AVČR nahlédnout do *Soupisu pomístních jmen*. Tento soupis byl v Třešti prováděn roku 1965 a obsahuje mnoho pomístních jmen, blíže je lokalizuje a u některých popisuje i motivaci jejich pojmenování. Neméně přínosná byla také e-mailová korespondence s třeštskými pamětníky, panem Morkusem a paní Kameníkovou, kteří mi podali důležité doplňující informace.

7. Město Třešť

7.1 Geografické údaje

Ve středu Kraje Vysočina, v okrese Jihlava, v nadmořské výšce 545 m. n. m., se nachází město Třešť. Město je druhé nejlidnatější v okrese, žije zde více než 5 500 obyvatel. Městem protéká Třešťský potok, který je přítokem řeky Jihlavy. Nad Třeští se nachází 734 m. n. m. vysoký Velký Špičák, který je národní přírodní rezervací. Město je členěno na čtyři místní části – Třešť, Buková, Čenkov, Salavice. Historickým znakem Třeště je stříbrný jednorožec na modrém štítu (*Třešť – oficiální webové stránky města*, ©2012).

Českomoravská vrchovina se dělí na více celků. Třešť se nachází převážně na tzv. Křižanovské vrchovině, na, pod ní spadající, Brtnické vrchovině. Konkrétněji okrsky Třešťská pahorkatina, Špičák a Otínská pahorkatina. Je zde rozsáhlá síť vodních toků. V oblasti Českomoravské vrchoviny se nachází velké množství lesního porostu. Je zde také mnoho dochovaných rašelinišť, *Rašeliniště Loučky* a *Jezdovické rašeliniště* jsou přírodními rezervacemi. Dále do přírodních rezervací (PR) patří také PR *V Klučí*, Roštýnská obora a Bukovské rybníčky. Nedaleko Třeště se nachází Národní přírodní rezervace *Velký Špičák* (Bukvaj, 2001, s. 73-77).

Krajské město Jihlava je známe těžbou stříbra. Stříbronosné žíly zasahovaly i do oblasti Třešťska. Významným dolem na těžbu stříbra byl důl v Jezdovicích, v němž se přestalo těžit v období husitských válek (Bukvaj, 2001, s. 80).

7.1.1 Mikroregion Třešťsko

Krajina mikroregionu Třešťsko, nacházejícího se v Českomoravské vrchovině, je plná kopců, vodních toků, lesů a přírodních památek. Zdejší krajina leží až v 700 metrech nad mořem. Pramení zde významné řeky, jako je Jihlava a Moravská Dyje. Kraj je protnut mnoha turistickými stezkami.

Do mikroregionu je řazeno jediné město, a to právě Třešť. Dále se zde nachází městysy Batelov, Stonařov a Nový Rychnov a mnoho obcí, jako Hladov, Hodice, Jezdovice, Jihlávka, Kaliště, Klatovec, Kostelec, Otín, Panenská Rozsíčka, Rohozná, Růžená, Řásná, Suchá, Švábov, Třeštice a Vílanec. Mikroregion byl založen 3. ledna 2001 v Třešti, obsahuje výše zmíněných 20 obcí s celkovým počtem 42 místních částí (*Mikroregion Třešťsko*, ©2016).

7.2 Stručná historie města

V *Zemských deskách brněnských* z roku 1349 nalezneme první písemnou zmínku o Třešti (*in Triesc*). V této zmínce se píše o již existujícím farním kostele v Třešti, což nasvědčuje tomu, že Třešť existovala již před rokem 1349. Nasvědčuje tomu i zmínka o rabínu jménem Jakub Triescher (Jakub z Třeště) z 13. století (Bukvaj, 2001, s. 5).

Jak rozsáhle popisuje pan František Bukvaj (2001), v Třešti se vystřídalo několik majitelů panství. Ve 14. století spravoval panství Závíš z Třeště. Do konce 15. století obec vlastnili Šternberkové. Po nich na více než 100 let město do své správy získali Vencelíkové. V 17. století se ve vlastnictví vystřídaly tři šlechtické rody, Herbersteinové z Korutan, Gayerové z Edelbachu a Herbersteinové z rakouské linie. Poslední zmínění vlastnili panství do roku 1831. Po nich byla Třešť na 13 let pod úřední správou, dokud panství nezískali Sternbachové, kteří Třešť vlastnili až do roku 1945.

V meziválečném období se v okolí Třeště nacházel německý jazykový ostrov. Třešť zůstala českým městem. Na konci druhé světové války ve městě probíhá povstání. Po tom, co třešťští získali 5. května moc nad městem, o dva dny déle přišly německé hlídky a znovu získaly město pod svou pravomoc. V tento černý den došlo k mnoha popravám třešťských zajatců. Počet obětí přesáhl 50. S popravami napomáhala i třešťská rodačka Herta Kašparová. O den později je město osvobozeno (Bukvaj, 2001).

7.3 Německý jihlavský jazykový ostrov

Pro naši práci je důležité si uvědomit, že na Vysočině se nacházel tzv. německý jazykový ostrov. Ten se rozkládal okolo Jihlavy v rozloze asi 400 km². Jihlavský jazykový ostrov obsahoval 80 obcí a byl největší oblastí osídlenou Němci v Čechách. Oblasti dominovala především města Jihlava, Stonařov, Štoky a Dobronín. Z měst v okolí Třeště byly součástí jazykového ostrova Salavice, vesnice od Otína po Jihlavu, Kostelec a Dvorce.

Němci se na území dnešní Vysočiny usídlovali především v 12. a 13. století, když se rozšířila těžba stříbra. Další kolonizační vlna přišla po třicetileté válce. Na počátku 15. století byla Jihlava z většiny osídlena Němci, Češi tvořili pouze 10 % obyvatel. Jihlava se stala českým městem až po druhé světové válce po odsunu Němců (Pohanka, ©2020).

Původ názvů měst a obcí je pro nás významným vodítkem k tomu si představit, jak v minulosti vypadalo okolí Třeště a jaké složení mělo obyvatelstvo jihlavského jazykového ostrova.

7.4 Hranice Čech a Moravy

Jak již vyplývá z názvu oblasti Českomoravská vrchovina, touto částí republiky prochází hranice mezi Čechy a Moravou. Tato hranice je reliktní, její funkce již pominula. V minulosti byla hranicí politickou (Chalupa, ©2011).

Tato hranice má za následek různorodost nářečí v oblasti Jihlavy. Objevuje se zde tzv. přechodové nářečí. Mísí se zde několik různých nářečí českých i moravských. V Třešti a okolí je převážně nářečí jihozápadočeské skupiny, úseku třešťsko-dačického (Bogoczová, 2012, s. 63-64).

8. Místní jména v okolí Třeště

Do rozebíraných oikonym byly zařazeny názvy obcí, které spadají pod mikroregion Třešťsko a také obce, které se nachází v blízkém okolí Třeště. Celkem je analyzováno 64 názvů, které jsou rozděleny do tří hlavních skupin podle základového slova. Základem může být apelativum nebo proprium, třetí skupinou jsou slova vzniklá z německého základu. Slova apelativního základu jsou dále rozdělena do skupin podle toho, od jakého druhu apelativa jsou odvozena.

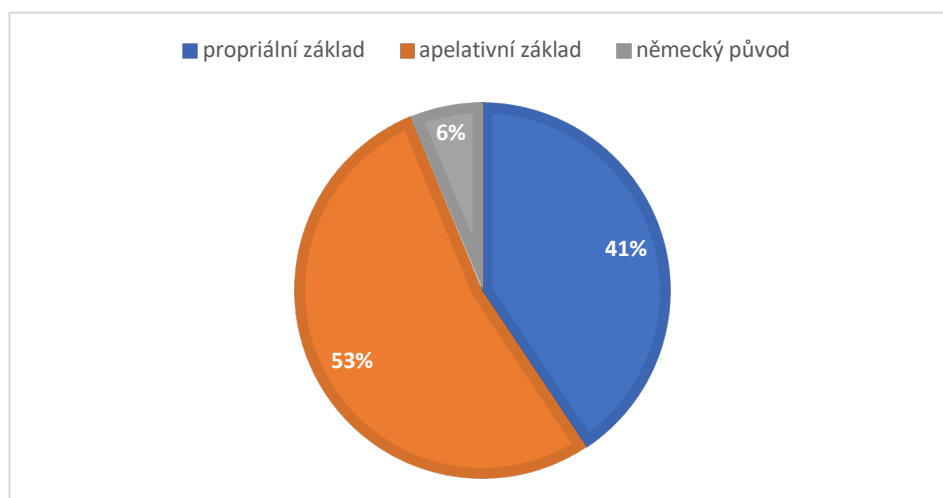
Tabulka 1: Abecední seznam místních jmen v okolí města Třešť a jejich zařazení do skupin podle základu

Název	Skupina
Batelov	propriální základ
Beranovec	propriální základ
Bezděčín	propriální základ
Buková	apelativní základ
Býkovec	propriální základ
Cejle	německý původ
Cerekvička	apelativní základ
Čenkov	propriální základ
Čížov	propriální základ
Dlouhá Brtnice, Brtnička	apelativní základ
Dolní Cerekev	apelativní základ
Doupě	apelativní základ
Dvorce	apelativní základ
Hladov	apelativní základ
Hodice	propriální základ
Horní Dubenky	apelativní základ
Hutě	apelativní základ
Jezdovice	propriální základ
Jihlava	apelativní základ

Jihlávka	apelativní základ
Kaliště	apelativní základ
Klatovec	apelativní základ
Kostelec	apelativní základ
Lhotka	apelativní základ
Loučky	apelativní základ
Lovětín	apelativní základ
Mysliboř	propriální základ
Nevcehle	německý původ
Nová Ves	apelativní základ
Nový Rychnov	apelativní základ
Nový Svět	apelativní základ
Ořechov	apelativní základ
Otín	propriální základ
Panenská Rozsídka	apelativní základ
Pavlov	propriální základ
Pávov	apelativní základ
Pístov	propriální základ
Popice	apelativní základ
Prostředkovice	německý původ
Rácov	propriální základ
Rančívov, Rantívov	propriální základ
Rohozná	apelativní základ
Rosice	propriální základ
Růžená	apelativní základ
Řásná	apelativní základ
Řídelov	propriální základ
Salavice	propriální základ

Sedlejev	propriální základ
Sokolíčko	apelativní základ
Spělov	propriální základ
Stájiště	apelativní základ
Stonařov	propriální základ
Studnice	apelativní základ
Suchá	apelativní základ
Švábov	propriální základ
Telč	propriální základ
Třešť	apelativní základ
Třeštice	apelativní základ
Urbanov	propriální základ
Vanov	propriální základ
Vanůvek	propriální základ
Vílanec	německý původ
Volevčice	propriální základ
Žatec	apelativní základ

Obrázek 1: Graf znázorňující procentuální zastoupení oikonym podle základu

Zdroj: vlastní

8.1 Jména apelativního základu

- A. Země (*Doupě*)
- B. Voda (*Studnice*)
- C. Rostlinstvo (*Buková*)
- D. Zvířectvo (*Pávov*)
- E. Věci lidského života (*Hutě*)
- F. Ostatní (*Lhotka*)

8.1.1 Země

Doupě

Jak lze rozeznat z názvu obce *Doupě*, motivace pojmenování je krajinný prostor připomínající doupě, tj. uzavřený důl (Šrámek, 2021, s. 64).

V oblasti je také rozšířen nářeční název obce: Doupí.

Hladov

Původní název této obce, doložený z roku 1257, byl *Paffendorp*, v překladu knězova ves. Tato ves ale zanikla po husitských válkách a v 17. století na jejím místě vyrostla nová obec s názvem *Hladov*, popisující hladovějící, neúrodné místo (Šrámek, 2021, s. 77). Ves v minulosti patřila klášteru v Nové Říši. Na místech, kde ves leží, bývalo naleziště zlata. Později ves zchudla (Hosák, Šrámek, 1970, s. 257).

Loučky

Malá obec, jež je místní částí Vílance, nese název podle luk, které při založení vsi byly v jejím okolí (Šrámek, 2021, s. 77).

Hosák a Šrámek (1970, s. 551) uvádějí původ jména ve slovanském apelativu loka Wiese. Wiese německy znamená louka. Němčina pak převzala český název a vzniká německé pojmenování Lutschen.

Nový Rychnov

Název tohoto městysu v Čechách byl převzat z německého reich, tedy do češtiny úrodná louka. Název buďto odkazuje k ve skutečnosti úrodné oblasti anebo vyjadřuje přání, aby místo, na němž vzniká obec, bylo úrodné (Profous, 1951, s. 623).

Panenská Rozsídka

Obec se nachází poblíž Třeště. Na Českomoravské vrchovině je rozšířen místní název Rozseč, od nějž vznikla zdobnělina Rozsídka. Názvy vznikly od „rozsekaného“ lesa, kvůli vzniku cest v zalesněném terénu oblasti Vysočiny. Obec získala přívlastek Panenská, protože část vsi náležela jeptiškám, tedy pannám, z kláštera v Nové Říši (Šrámek, 2021, s. 67).

Suchá

Definice místního jména Suchá je předvídatelná. Obec vznikla na suchém místě (Šrámek, 2021, s. 64). Hosák a Šrámek (1980, s. 518) uvádí motivaci v adjektivu suchá, označující vysychající říčku, půdu nebo louku s nedostatkem vody. Jméno je pravděpodobně antonymem k názvu Mokrá.

Je také pravděpodobné, že na místě dnešní vesnice Suchá dříve ležela obec Veselí, jejíž název měl lákat nové obyvatele (Šrámek, 2021, s. 67).

8.1.2 Voda

Dlouhá Brtnice, Brtnička

Slovo brtě označuje místo v dutině stromu, kde sídlily lesní včely a staral se o ně brtník, což je staročeský výraz pro včelaře. Vodní tok s názvem Brtnice, Brtnička tedy protékal místy, kde se právě brtě, tedy vykotlané stromy, nacházely a podle toho vznikl jeho název. Podle tohoto hydronyma pak vznikl i místní název obcí Dlouhá Brtnice, Brtnička (Šrámek, 2021, s. 60).

První zmínka pochází z roku 1360 jako Birtnycz Longo. V blízkosti obce Dlouhá Brtnice se nachází i vrch s názvem Brtník. Dlouhá, protože se v délce rozkládá podél silnice. Obec Brtnička byla založena obyvateli z Dlouhé Brtnice (Hosák, Šrámek, 1970, s. 114).

Jihlava

První zmínka o tomto královském krajském městě, ve kterém se těžilo stříbro, pochází z roku 1233 v podobě in Gyglawa. Ze stejného roku je doložen i jihlavský farní kostel sv. Jana Křtitele.

Název města je motivován pojmenováním řeky Jihlavy. Její jméno je možné interpretovat jako slovanské „jehla“. Název měl značit řeku s kamenitým dnem. Lze také

překládat jako ježový potok (německy Igel – ježek, německá podoba názvu města je Iglau) (Hosák, Šrámek, 1970, s. 365).

Jihlávka

Tato obec leží na pramenu řeky Jihlava, podle níž také získala své jméno (viz. výše) (Hosák, Šrámek, 1970, s. 366).

Kaliště

Obec Kaliště je součástí mikroregionu Třeštsko. Jak vyplývá z názvu obce, nejspíš byla založena na místě, kde byla kalná, špinavá voda a bláto (Šrámek, 2021, s. 62).

Studnice

Název obce Studnice vznikl ze slovního spojení studená voda. Právě studenost vody byla dokladem její kvality a na místech takovýchto pramenů vznikala nová sídla (Šrámek, 2021, s. 62).

Hosák se Šrámekem (1980, s. 515) ještě upřesňují, že místní jméno mohlo vzniknout z apelativa studnice, což byla zdobnělina ke slovu studně, a označuje místo, kde se nachází studánky.

Žatec

Místní jméno z apelativa záteč k zatkati. Potok, který býval nejrůznějšími nánosy ucpaný, přehrazený neboli zatkaný, byl původní motivací pro vznik názvu Zateč, později právě Žatec (Šrámek, 2021, s.61).

8.1.3 Rostliny

Buková

Pro velké zalesněné oblasti na Českomoravské vrchovině vznikají jména odvozená z názvů stromů. Pokud se les skládal pouze z jednoho typu stromů, šlo o poměrně vzácný jev. Buková vznikla na místě, kde byl bukový les. Je to malá obec nacházející se západně od Třeště (Šrámek, 2021, s. 79).

Horní Dubenky

Spojením slov dubná voda vzniká pojem dubenka označující vodní tok nebo obec v dubí. Právě to bylo podkladem ke vzniku názvu Dubenky, Horní nejspíš proto, že jižně od nich leží Panské Dubenky (Šrámek, 2021, s. 79).

Klatovec

Tato obec je součástí mikroregionu Třešťsko. U výkladu motivace jména existují dvě možnosti. Pravděpodobně odkazuje k místu, kde se stromy těží na kláty, a právě proto Klatovec. Možné také je, že název vznikl z osobního jména Klát s příponou *-ovec* jako Klátův majetek (Šrámek, 2021, s. 80).

Ořechov

Obec Ořechov se nachází nedaleko Telče. První zmínka o obci pochází z roku 1355. Název je odvozen od ořechu, obec se tedy nacházela na místě, kde byl nějaký nápadný ořech. Ořechov je jmenným tvarem přídavného jména ořechový (Šrámek, 2021, s. 80). V pramenech ze 14. století lze nalézt i podobu jména Orzechové, Ořechové (Hosák, Šrámek, 1980, s. 190).

Rohozná

Základem názvu obce Rohozná je staročeské pojmenování pro rákosí, tedy rohoz. Název tedy odkazuje k místu, které vzniklo tam, kde je rákosí (Šrámek, 2021, s. 80). Obcí protéká i potok Rohozná, který se dále vlévá do řeky Jihlavy (Profous, 1951, s. 574).

Řásná

První doklad o Řásné je z konce 14. století. Název je odvozen od vodní rostliny vypadající jako vlákno, tedy řasy (Šrámek, 2021, s. 80). Hosák a Šrámek (1980, s. 408) vidí původ názvu ve jménu říčky nebo rybníku.

Třešť

V překladu do němčiny je podoba oikonyma buďto Trisch nebo Triesch. Výkladem jména se podrobně zabývají Hosák se Šrámekem (1980, s. 617). Nejstarší zmínka o obci Třešť pochází z roku 1349 v podobě in Triesc. O několik let později je doložen název Trzest. Vývoj tohoto názvu prošel složitými historickými změnami. Název můžeme vyložit dvojím způsobem.

Podle první varianty jméno pravděpodobně vzniklo ze staročeského apelativa trest/trešč, označení pro třtinu. Hláskovou úpravou se trs- změnilo na třš-. V 6. pádu byla podoba v Třšči, od toho odvozeno Třěšč. Historicky se šč mění na šť a po ztrátě jotace má již jméno podobu Třešť, označující místo, kde roste třtina. Slovo trešč je doloženo v Bibli kralické.

Druhou variantou výkladu jména je jeho vznik ze jména osobního. Variant osobních jmen, z nichž by mohl být odvozen název města, je však několik. Mohlo to být antroponymum Třešek (zdrobnělina k Třes), které vzniklo z třes, třesení. Třešček je osobní jméno z třeštit, poulit oči a je další variantou osobního jména, ze kterého může být odvozen název města. Třetí možností je antroponymum Třesk z třesknutí.

Lidová etymologie pronikla i do vysvětlení názvu Třeště. Podle pověsti v lesích zabloudil rytíř se svou družinou hledající místo pro založení nové osady. Protože byli unavení, zastavili u lesní studánky, u níž byl dub. Rytíř si ustlal pod dubem a v noci měl zvláštní sen, rovnající se divnému třeštění. Ve snu viděl, jak víla z košíčku rozhazuje domečky okolo dubu. Když se ráno probral, bral to jako znamení, že na tomto místě má založit svou osadu. Tak učinil a na památku svému snu osadu pojmenoval Třešť (*Pověst o založení Třeště*, ©2012).

V kronice Dr. Františka Richtera (1922, s. 6), významného třešťského rodáka, také nalezneme informaci o vzniku názvu města. Richter název odvozuje od slova tržiště, jelikož Třešť leží na půli cesty mezi Jihlavou a Telčí a nacházelo se zde tržiště.

Třeštice

Obec Třeštice leží cca 5 km od Třeště. První zápis názvu města je z 17. století v podobě Trzeschtitz. Již v roce 1580 však nalezneme zmínku o Třeštickém rybníku. Stejně jako město Třešť má obec Třeštice původ názvu ve staročeském pojmenování třtiny (Hosák, Šrámek, 1980, s. 617).

8.1.4 Zvířata

Pávov

Obec z 18. století, původně německy Pfauendorf, do češtiny lze přeložit jako paví obec. Motivace názvu byla nejspíš ironizující pyšné lidi. Je také možné, že obec se dříve nazývala Pávov podle osobního jména Páb (Šrámek, 2021, s. 83).

Sokolíčko

Nedaleko Stonařova se nachází malá vesnice s 5 obyvateli. Ves založili němečtí kolonisté a pojmenovali ji Falkenau, česky sokolí mýtina. Do roku 1945 se obec jmenovala Falknov, poté českým překladem Sokolíčko, kde nalézáme zdrobnující příponu (Šrámek, 2021, s. 82).

8.1.5 Věci lidského života

Cerekvička

Stejně jako u Dolní Cerekve základ názvu vychází ze slova crky. Zdrobnělina cerekvička pak znamenala velice malý kostelík. Původně se tato osada jmenovala Nová Ves, v 19. století se už objevuje dnešní podoba názvu obce, tedy Cerekvička (Šrámek, 2021, s. 73).

Dolní Cerekev

Jméno má za základ velmi staré slovo crky, později pak 1. pád cerkev, označující dřevěný kostel (novočesky církev). Přívlastek Dolní má pro odlišení od nedaleké Horní Cerekve (Šrámek, 2021, s. 73). Obec leží na českomoravské hranici na levém (českém) břehu řeky Jihlavy. Na pravém břehu se nachází část Dolní Cerekve nesoucí název Nový Svět (Profous, 1954, s. 271).

Profous (1954, s. 272) uvádí, že původní název obce byl Menší Cerkvice. Toto jméno vzniklo příponou *-ice* k *cierkev*, *crkev*.

Dvorce

Tato ves vzniká seskupením menších dvorů dohromady. Původem je slovo dvůr, jehož zdrobnělina zní dvorec a od něj zní množné číslo právě jako tato obec, tedy Dvorce (Šrámek, 2021, s. 71).

Hutě

Velice malá vesnice ležící u Cejle. Bývaly zde skelné hutě a sklárny. Obec vznikla splynutím Dolních a Horních Hutí. Slovo vychází z německého *hutte*, tedy *chatrč*, *bouda* (Šrámek, 2021, s. 72).

Kostelec

Obec Kostelec se nachází mezi Třeští a Jihlavou. Ves založili němečtí obyvatelé. Již z roku 1371 je zde doložen kostel sv. Kunhuty, jehož existence byla motivací ke vzniku názvu obce, tedy Kostelec podle kostela (Šrámek, 2021, s. 74). Existence tohoto kostela, stejně jako několika Cerekví, dokládá obchodní stezku, která dříve spojovala Jihlavu a jižní Čechy (Hosák, Šrámek, 1970, s. 428).

Nový Svět

Osada Nový Svět je součástí obce Dolní Cerekev. Tato část obce je mladá, vznikla až v polovině 18. století a název je obrazný (Šrámek, 2021, s. 71). Taková jména se dávala nově osídleným místům pro jejich odlišení od osad starých (Hosák, Šrámek, 1980, s. 528).

Nová Ves

Obec se nachází blízko Batelova. První zmínka o ní pochází z roku 1383, avšak v podobě Rittendorf. O tři roky později už lze nalézt zápis o obci Nowawes. Pokud se zaměříme na výklad názvu Rittendorf, lze postupovat dvěma směry. První výklad pojednává o německém nářečí, ve kterém existovalo slovo riet, označující třtinu, rákos. Stejnou motivaci ve slově třtina mají Třešť a Třeštice. Slovo riet však v němčině znamená také „žďářením získaná půda“, z čehož vznikají česká místní jména jako Žďár.

Výklad místního jména Nová Ves souvisí s osidlováním kraje (Šrámek, 2021, s. 70). Název naznačuje, že osady s tímto jménem vznikaly poblíž starších obcí. Název Nová Ves je po Lhotách druhým nejčastějším jménem obce na Vysočině (David, a další, 2006, s. 96).

Popice

Název obce Popice se odvíjí od náboženského motivu a znamená popova ves. Pop v tomto kontextu znamená duchovní otec či kněz (Šrámek, 2021, s. 76). Podle Hosáka a Šrámka (1980, s. 284) je druhou variantou motivace osobní jméno Pop. Zda jsou tyto Popice pojmenovány podle konkrétní osoby nebo jen podle popa, kněžího, není jasné.

Růžená

Na první pohled lehce odvoditelné jméno nemá svůj základ ve slově růžová, jak by se dalo předpokládat. Nejspíš souvisí s přílehlým hradem Roštejn, jehož jméno je odvozeno z německého Rosenstein, tedy růžový kámen, růžový hrad. Hrad patřil pánům z Hradce, kteří měli ve svém znaku růži (Šrámek, 2021, s. 72).

Stájiště

Obec Stájiště se nachází jihovýchodně od Třeště. Výklad jména je poměrně předvídatelný. Označuje místo, kde se dříve nacházela stáj (Šrámek, 2021, s. 72).

8.1.6 Ostatní

Lhotka

Místní název jako Lhota, Lhotka, Lhotice je nejrozšířenějším názvem obcí na území České republiky. V okolí Třeště se nachází Lhotka ležící nedaleko Mrákotína.

Pojmenovávala se takto nově založená sídla, jejichž osadníci byli zproštěni placení daní po nějakou dobu, tedy lhůtu (staročesky lhóta), aby se zabydleli. Lhóta, tedy úleva, svoboda, byla základem pro název Lhotka (Šrámek, 2021, s.69).

7.2 Jména propriálního základu

Batelov

První zmínka o obci Batelov pochází z roku 1279 v podobě *de Patelow*. Místní jméno vychází z osobního jména Bato, zdrobněle Batel nebo Batl, k němuž byla přidána přivlastňovací přípona *-ov*. Název obce tedy znamená majetek Batelův nebo Batlův (Šrámek, 2021, s. 51).

Beranovec

Malinká vesnice, jejíž název je odvozen příponou *-ec* z oikonyma Beranov, ve významu Beranův majetek, z osobního jména Beran. První zmínka pochází z roku 1257, avšak v podobě Porez (Šrámek, 2021, s. 55). V Hosákovi a Šrámkovi (1970, s. 63) však je tato motivace v českém jméně Beran popřena a vzor k pojmenování obce je nalézán spíše v německém osobním jméně Boran.

Bezděčín

Vesnice, ležící mezi Batelovem a Horní Cerekví na hranici Čech a Moravy, nese jméno podle Bezděky, osobního jména k němuž byla přidána přípona *-ín* ve významu majetek Bezděkův (Šrámek, 2021, s. 57). Toto osobní jméno se vytvořilo z adverbia *bezděky*, znamenající proti vůli, nedobrovolně (Profous, 1954, s. 72).

Býkovec

Původ jména lze vyložit dvěma způsoby. Buďto byl zakladatelem vesnice Býk, k jehož jménu se přidala koncovka *-ovec* znamenající Býkův majetek, nebo je jméno odvozeno z adjektiva *býkový*, ve významu místo, kde se chovají býci (Šrámek, 2021, s. 56).

Čenkov

Význam názvu je Čenkův majetek, kdy osobní jméno Čenek je zkratkou ke staročeskému jménu Čenibor nebo Čanibor (Šrámek, 2021, s. 45). Lze však dohledat také dřívější název obce v podobě Černíkov, název Čenkov je poprvé doložen až v roce 1678 (Czenkow). To by znamenalo, že název obce znamená pravděpodobněji Černíkův majetek, od osobního jména Čern (Naše město, 1980/7-8).

V centru vesnice nalezneme Návesní rybník. Obec leží na Čenkovském potoce, který pramení u nedalekého hradu Roštejn, o kterém lze nalézt první zmínku v písemnostech z roku 1339. Samotná obec Čenkov vznikla pravděpodobně ještě o něco dříve, než je zmiňován Roštejn. Již z roku 1304 pochází zmínka o Oldřichovi z Hradce, který si zpět koupil hrad Šternberk a nedalekou obec Černíkov (pravděpodobně dnešní Čenkov) (*Třešť – oficiální webové stránky města*, ©2012).

Čížov

Podle ptáka číže, čížka, vzniklo osobní jméno Číž. K němu byla přidána přípona *-ov* a tím vzniká název obce Čížov, znamenající Čížův majetek (Šrámek, 2021, s. 49).

Hodice

Jméno vzniklé z již nepoužívaného osobního jména Hodomysl, pro nějž existovala zdrobnělá podoba Hod. Právě ze jména Hod vzniká název obce *Hodice*, jakožto ves lidí Hodových. Původním významem slova Hod je vhodný, příjemný (Šrámek, 2021, s. 31).

Lidová etymologie vykládá jméno obce ze slovesa hodit. Podle pověsti jeli na hrad do Telče poslové se vzkazem. Nemohli se dohodnout, kdo z nich bude vzkaz předávat. Rozhodli se, že to bude ten, kdo hodí nejdále kámen do rybníka. Jeden z poslů vyhrál a předal vzkaz, ostatním poručil velitel: „*Zůstanete a usídlíte se zde, založíte ves, a poněvadž jsme zde házeli, dáte jí jméno Hodice.*“ (Šrámek, 2021, s. 13)

Jezdovice

Čelední jméno s koncovkou *-ovice* lze vyložit jako ves lidí Jezdových. Osobní jméno Jezda bylo zkratkou k dnes již neexistujícímu jménu Jezdimír. Právě kvůli zániku tohoto osobního jména se v 16. století přistoupilo na výklad jména s motivací ve slově hvězda (Hvězdovice). Lidová etymologie dokonce vypráví o „hvězdnatě lesklém“ stříbru, jež bylo právě v místech dnešních Jezdovic těženo (Šrámek, 2021, s. 34).

Obec Jezdovice byla významným místem, ve kterém se na Vysočině těžilo stříbro. Z těchto dob pochází také mnoho dodnes zachovalých pomístních názvů (Puchýrna atp.). První písemnou zmínku nalezneme v textech z roku 1358. O otevření dolů na stříbro bohužel neexistují záznamy, lze však předpokládat, že doly byly otevřeny ve stejných dobách jako doly jihlavské (Naše město, 1981/7-8).

Lovětín

Oikonymum Lovětín bylo odvozeno od osobního jména Lov'ata s příponou *-ín*. Název znamená Lov'atův majetek. Ve staročeštině existovalo změkčené *v (v')*. Pokud po něm následovala hláska *a*, jako je to ve jméně Lov'ata, s následujícím jazykovým vývojem se změnila na *ě* (Šrámek, 2021, s. 58).

Mysliboř

Vlastní jméno místní Mysliboř se poprvé objevuje roku 1366. Původem je tento název mužského rodu, dnes je Mysliboř rodu ženského. Název označuje ves, kterou založil nějaký Myslibor, je to tedy označení Mysliborova majetku (Šrámek, 2021, s. 40).

Otín

Název obce je odvozen z němčiny z převzatého osobního jména Oto a označuje tak Otův majetek (Šrámek, 2021, s. 58). Na jihu Českomoravské vrchoviny nalezneme obce s názvem Otín tři (Hosák, Šrámek, 1980, s. 209).

Pavlov

V historii se u nás oblíbenými stala jména světců. V blízkosti Třeště lze nalézt obec Pavlov, kde se dříve těžilo zlato. Pavlov má tedy původ v náboženství významném jméně Pavel a znamená majetek Pavla (Šrámek, 2021, s. 53).

Pístov

Podle názvu pro nářadí, tedy píst, vzniklo osobní jméno Píst. Z něj je jakožto Pístův majetek odvozeno jméno obce nedaleko Jihlavy, o níž první zmínka pochází již z roku 1234, Pístov (Šrámek, 2021, s. 50).

Rácov

První zmínka o obci pochází z 15. století, je však velice pravděpodobné, že ves existovala již ve století 13., jelikož zde byl později nalezen poklad z tohoto období. I výklad názvu obce nasvědčuje této skutečnosti. Jméno obce je odvozeno od osobního jména Radslav, konkrétně od jeho zdrobnělé podoby Rác, k níž byla přidána přípona *-ov* (Šrámek, 2021, s. 47).

Rančěřov, Rantířov

Město se nachází jižně od Jihlavy. Nedaleko leží také obec podobného názvu, a to Rantířov. Obě vsi mají s největší pravděpodobností stejné výchozí osobní jméno, starobylé Ranožir (Šrámek, 2021, s. 42). Názvy lze spojit s konkrétní osobou Ranožírem, který v okolí Jihlavy vlastnil statky ve 13. století (Hosák, Šrámek, 1980, s. 362).

Rosice

Částí Cerekvičky je obec Rosice, jejíž název vznikl z osobního jména Roš, které je zdrobnělinou k Rastislav nebo Roslav. Název lze interpretovat jako ves lidí Rošových (Hosák, Šrámek, 1980, s. 376).

Řídelov

První zmínky o obci pochází ze 14. století, kdy její název zní Řitlov, od osobního jména Řitla, které je odvozeno od pojmenování části těla. V 18. století dochází ke snaze jméno zjemnit, proto vzniká název Řidlov, Řídelov. Původní jméno obce tedy znamená Řitlův majetek (Šrámek, 2021, s. 50).

Salavice

Místní jméno vesnice Salavice, nacházející se nedaleko Třeště při hlavním tahu na Jihlavu, má složitější výklad. Jeho původ bychom hledali v osobním jméně Salava, to však ve staré češtině nelze najít. Předpokládá se tedy, že původem bylo cizí osobní jméno Sala, které bylo převzato do češtiny a obohaceno příponou *-ava* na Salava.

Salavice však mohou být odvozeny i od slovesa *salat*, což staročesky znamenalo doutnat. Obec se však ve všech dohledatelných historických zápisech objevuje pouze v jednotném čísle (na *Salavici*), proto je její etymologie nejasná. Salavice byly součástí německého jazykového ostrova (Šrámek, 2021, s. 37).

První informaci o Salavicích lze nalézt v textech z roku 1484, kde jsou zmíněni majitelé Wens von Salowicz a Nüssel von Salowicz.

Obcí protéká Třešťský potok a Kamenný potok (*Třešť – oficiální webové stránky města*, ©2012).

Sedlejev

Obec je pojmenována podle osobního jména Sedlej, ve významu majetek Sedlejův. Toto osobní jméno je odvozeno od slovesa *sedlati*, ve významu usazovat se, usídlit se (Šrámek, 2021, s. 46).

Spělov

Název obce nedaleko Třeště vyjadřuje místo patřící Spělovi. Osobní jméno Spěl lze odvodit z minulého času slovesa *spěti*, ve významu směřovati někam (Šrámek, 2021, s. 50).

Stonařov

Městys Stonařov, nacházející se východně od Třeště, svůj název odvozuje z osobního jména Stonař, které má původ ve slovese *stonati*. Obec, německy označována Stannern, byla ve 20. století součástí německého jazykového ostrova (Šrámek, 2021, s. 50).

V okolí Jihlavy měl ve 13. století statky feudál jménem Stonař. Konkrétně od něj je nejpravděpodobněji odvozen název obce Stonařov (Hosák, Šrámek, 1980, s. 492).

Švábov

Místní jméno obce ležící nedaleko Třeště není odvozeno ze jména osobního, jak tomu je ve většině případů, ale ze jména etnického. Ve staročestíně bylo jméno Šváb variantou k pojmenování Němec (Šrámek, 2021, s. 53).

Telč

Město Telč leží asi 12 km jižně od Třeště a je známo tím, že patří do UNESCO. Nachází se zde renesanční zámek, o němž pochází první zmínka z roku 1356, v té době však ještě jako o hradu. Stará Telč byla původní osadou, později vzniká Nová Telč. Obě osady se později spojily v město a dnes tyto části tvoří předměstí a centrum města (Hosák, Šrámek, 1980, s. 578).

První podoba zápisu místního jména pochází již z roku 1180 jako Telecz. Výchozí podobou názvu Telče je místní jméno Teleč, původně mužského rodu. Je odvozeno od zakladatele či prvního majitele, který se jmenovat Telec nebo Telek. (Šrámek, 2021, s. 42) Osobní jméno Telec vzniklo z apelativa telec, které označuje mladého býka (Hosák, Šrámek, 1980, s. 578).

K založení města se váže pověst. Moravský kníže Otta II. v roce 1099 porazil českého Břetislava. Otta II. na památku vítězství založil kapli, z níž se později stal kostel, kolem nějž vznikla osada, dnešní část Telče zvaná Staré Město (*Telč*, ©2012).

Urbanov

Základem místního jména Urbanov je osobní jméno Urban se základem v latinském slově urbanus, které lze vyložit jako městský, měšťan (Šrámek, 2021, s. 53).

Vanov

Nejstarší známou podobou tohoto místního jména je Ejvanec ze 14. století, což bylo zdobnělinou k místnímu jménu Ejvaň. Vyjadřovalo Ejvanův majetek. Jméno Ejvan bylo staročeskou variantou jména Ivan, které se do našeho prostředí dostává již v 9. století (Šrámek, 2021, s. 51).

Vanůvek

O Vanůvku informují historické zápisy z 15.–19. století jako o Malém Vanově, jelikož leží nedaleko staršího Vanova. V 19. století se pak začala oficiálně používat

zdrobnělá varianta Vanůvek. Stejně jako Vanov má název této obce původ v místním jménu Ejvaň, z osobního jména Ivan (Šrámek, 2021, s. 53).

Volevčice

Jméno pochází z osobního jména Volimír, Voliduch, konkrétně z jeho mazlivé podoby Vol s příponou *-vec*, tedy Volevec. Význam je tedy ves lidí z Volovovy čeledi.

V historických zápisech dochází k obměně hlásek v a b, proto lze dohledat i podobu Bolebčice (Šrámek, 2021, s. 37).

8.3 Jména německého původu

Cejle

První zmínky o vsi s názvem Cejle pochází z roku 1360. Toto vlastní jméno má německý původ ve slově *zeile*, jež lze do češtiny přeložit jako řada, čára, ulice. Název byl tedy motivován chalupami, které stály v řadě, v jedné čáře (Profous, 1954, s. 268).

Nevcehle

Tato obec byla založena roku 1390 jihlavskými horníky, protože se tu těžily drahé kovy. Její název pochází z německého *Neuziehen*. Ten byl vytvořen z německého slova *ziehen*. Název označuje obec, kam se někdo nově přistěhoval. Toto jméno obci dali právě horníci, kteří přišli z Jihlavy (Hosák, Šrámek, 1980, s. 142).

Prostředkovice

Jak název naznačuje, tato obec nejspíš v minulosti označovala ves ležící mezi dnes zaniklými obcemi Dolní a Horní Ves. Motivace názvu pochází z němčiny: *Mittendorf*, v překladu prostřední ves (Hosák, Šrámek, 1980, s. 310).

V Třešti a okolí je název vysvětlován jinak. Obec údajně leží přesně uprostřed mezi Prahou a Vídní.

Vílanec

Na konci 13. století přichází do oblasti okolo Jihlavy kolonisté z Německa a zakládají zde nové osady. Jeden z kolonistů, kteří se tu se svými rodinami usazovali, byl Wieland. Jeho jméno lze přeložit jako v boji smělý. Založil zde osadu a ta byla po něm pojmenována *Wielandsdorf* neboli *Wielandova ves*, zkráceně pak *Wielands*.

Výslovnost zakončení *-ds* zní jako *-c*, a proto vznikl česný název Vılanec (Šrámek, 2021, s. 92).

První zápis názvu obce je zaznamenán jako Byleands a pochází z počátku 14. století (Hosák, Šrámek, 1980, s. 708).

9. Pomístní jména v okolí Třeště

Původ pojmenování anoikonym se ve většině případů velmi těžko dohledává. Anoikonyma bývají velmi stará, z toho důvodu je původní motivace názvů často ztracena.

Nalezneme mnoho soupisů pomístních jmen, chybí však vysvětlení motivace pojmenování. Např. v měsíčníku *Naše město* (1981/7–8) lze nalézt článek o pomístních názvech z okolí Třeště, obsahuje však pouze soupis některých pomístních názvů, jejich bližší rozebrání chybí. V kronice Dobešově (1939) také nalezneme kapitolu zabývající se pomístní jmény, opět je to ale pouze výčet jmen bez bližšího vysvětlení jejich pojmenování.

Opakem jsou pak chybné výklady pomístních jmen, které jsou pro naši práci nežádoucí. Jako příklad lze uvést článek z *Našeho města* (1981/7–8) o pomístním názvu *Vlčí jámy*. V článku nalezneme výklad motivace názvu, který mluví o pastech na chytání vlků. Jak však dokládá David (2008, s. 102), takový výklad je pouze lidovou etymologií a pravou motivací názvu *Vlčí jámy* je jejich odvození od dolování. Takový výklad na Jihlavsku dává velký smysl, jelikož se zde dříve těžilo stříbro.

Všechny níže dostupné informace ke konkrétním pomístním jménům, pokud není zmíněno jinak, byly čerpány z online dostupného odkazu na *Slovník pomístních jmen na Moravě a ve Slezsku a z jeho heslové části k městu Třešť*. Tento slovník je od roku 2014 postupně digitalizován. Dalším hlavním zdrojem byl archiv Geoportálu ČÚZK, kde jsou dostupné povinné císařské otisky stabilního katastru z roku 1835, ze stejného roku také identifikační skici, dále mapy 3. vojenského mapování a další katastrální mapy z 19. a 20. století.

9.1 Soupis vybraných pomístních jmen podle pojmenovávaného objektu

Hydronyma

- Bačkora
- Bukovský potok
- Čenkovský potok
- Duchák
- Hanzalka
- Korečnick
- Lovětínský potok

- Lovětínský rybník
- Návesní rybník
- Petrchák
- Rakovec
- Sovovka
- Sovův potok
- Stonařovský rybník
- Stupník
- Třešťský potok
- Valcha
- Valchovský potok
- Váňovský rybník
- Vimvejr
- Zákotský rybník

Oronyma

- Bludný kopec
- Bukovský kopec
- Čunčlův kopec
- Hanzalka
- Jelenice
- Lovětínský vrch
- Sovův kopec
- Šibeniční vrch
- Velký Špičák

Agronyma

- Albertka
- Andělíčku žlábek
- Biskupka
- Bočkův kaz
- Buksbaum
- Česalík

- Čihadlo
- Hanzalka
- Havlíkův les
- Hronovy pole
- Klínarka
- Křišťůfkovy sady
- Na Americe
- Na bahnech
- Na blátech
- Na Blumenšajnovým
- Na Boubelkách
- Nový Mlýn
- Pod Hodickou cestou
- Pod Hodickou silnicí
- Pouště
- Puchýrna
- Rakovy žlaby
- Šejby
- Šlajferna
- U Batelovský silnice
- U boudy
- U generála
- V Březičku
- Za cihelnou
- Zátíší

Hodonyma + místní části

- Belka
- Hodická cesta
- Hodická silnice
- Nikerak
- Nový domov
- V Chalupách

Vlastní jména neživých objektů

- Katův kámen
- Švecův kříž
- Štumarův kříž

9.2 Analýza vybraných pomístních jmen podle Šmilauerovy klasifikace

Pomístní názvy, které jsou v této kapitole analyzovány, byly z široké škály anoikonym v okolí Třeště vybrány buďto podle významnosti, nebo protože byly rozebrány ve *Slovníku pomístních jmen na Moravě a ve Slezsku*. Významnost pojmenovávaného objektu byla určována primárně ze subjektivního cítění podle toho, jak frekventovaně jsou názvy používány.

Analyzováno je 70 pomístních názvů. Tato jména jsou rozdělena do skupin podle Šmilauera, který je dělí podle jejich významu:

- A. Obecné vztahy a vlastnosti
- B. Země
- C. Rostlinstvo
- D. Zvířectvo
- E. Člověk
- F. Jména nejasná

Tabulka 2: Abecední seznam pomístních jmen v okolí města Třešť a jejich zařazení do skupin podle významu

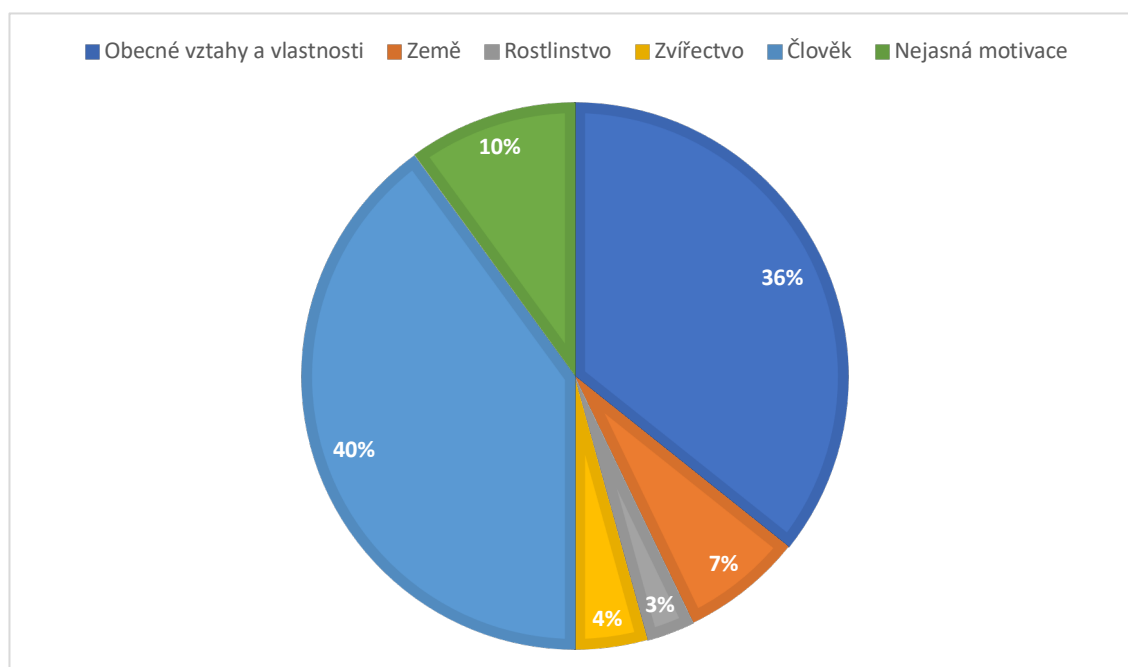
Název	Skupina
Albertka	Člověk
Andělíčku žlábek	Člověk
Bačkora	Obecné vztahy a vlastnosti
Belka	Země
Biskupka	Člověk
Bludný kopec	Obecné vztahy a vlastnosti
Bočkův kaz	Člověk
Bukovský kopec	Obecné vztahy a vlastnosti

Bukovský potok	Obecné vztahy a vlastnosti
Buksbaum	Rostlinstvo
Čenkovský potok	Obecné vztahy a vlastnosti
Česalík	Člověk
Čihadlo	Člověk
Čunčlův kopec	Člověk
Duchák	Člověk
Hanzalka – kopec	Jména nejasná
Hanzalka – les	Jména nejasná
Hanzalka – potok	Jména nejasná
Havlíkův les	Člověk
Hodická cesta	Obecné vztahy a vlastnosti
Hodická silnice	Obecné vztahy a vlastnosti
Hronovy pole	Člověk
Jelenice	Zvířectvo
Katův kámen	Člověk
Klínarka	Obecné vztahy a vlastnosti
Korečník	Země
Křišťůvkovy sady	Člověk
Lovětínský potok	Obecné vztahy a vlastnosti
Lovětínský rybník	Obecné vztahy a vlastnosti
Lovětínský vrch	Obecné vztahy a vlastnosti
Na Americe	Země
Na bahnech	Země
Na blátech	Země
Na Blumenšajnovým	Člověk
Na Boubelkách	Člověk
Návesní rybník	Obecné vztahy a vlastnosti

Nikerak	Obecné vztahy a vlastnosti
Nový domov	Člověk
Nový Mlýn	Člověk
Petrchák	Člověk
Pod Hodickou cestou	Obecné vztahy a vlastnosti
Pod Hodickou silnicí	Obecné vztahy a vlastnosti
Pouště	Obecné vztahy a vlastnosti
Puchýrna	Obecné vztahy a vlastnosti
Rakovec	Zvířectvo
Rakovy žlaby	Zvířectvo
Sovovka	Člověk
Sovův kopec	Člověk
Sovův potok	Člověk
Stonařovský rybník	Obecné vztahy a vlastnosti
Stupník	Obecné vztahy a vlastnosti
Šejby	Jména nejasná
Šibeniční vrch	Obecné vztahy a vlastnosti
Šlajferna	Obecné vztahy a vlastnosti
Štumarův kříž	Člověk
Švecův kříž	Člověk
Třešský potok	Obecné vztahy a vlastnosti
U Batelovský silnice	Obecné vztahy a vlastnosti
U boudy	Člověk
U generála	Člověk
V Březíčku	Rostlinstvo
V Chalupách	Člověk
Valcha	Člověk
Valchovský potok	Člověk

Váňovský rybník	Jména nejasná
Velký Špičák	Obecné vztahy a vlastnosti
Vimvejr	Jména nejasná
Za cihelnou	Člověk
Zákotský rybník	Jména nejasná
Zátiší	Obecné vztahy a vlastnosti

Obrázek 2: Graf znázorňující procentuální zastoupení anoikoným podle významu

Zdroj: vlastní

9.2.1 Obecné vztahy a vlastnosti

Bačkora

Vodní nádrž, která se nachází na kraji města Třešť. Rybník byl založen v 60. letech 20. století. Rybník svou podobou připomínal tvar bačkory a než se stihl vymyslet oficiální název, mezi obyvateli Třeště se vžil název Bačkora. Po letech zde vznikl další rybník, jemuž se říká Bota. Třetí rybník zatím žádné jméno nemá (Kameníková, 2023).

Bludný kopec

Označení pro zalesněný kopec nacházející se jihovýchodně od města Třešť bylo motivováno vlastností. Nejspíše šlo o špatnou prostupnost, což mohlo vyústit ve snadné zabloudění v těchto místech. Používaný je také název Blud'ák.

Bukovský kopec

Jelikož se Třešť nachází na Českomoravské vrchovině, nalezneme zde spoustu kopců, které se rozlišují pojmenováním často podle obce, ke které směřují. Bukovský kopec se nachází směrem na Bukovou.

Bukovský potok

Tento potůček pramení u obce Buková a u Puchýrny se vlévá do Jezdovického rybníka. Na Bukovském potoce leží Zákotský rybník, také Malý Zákotský rybník a Rakovec.

Čenkovský potok

Tento potůček pramení v oblasti hradu Roštejn. Protéká dále Růženou až do Čenkova, kde se vlévá do Návesního rybníka a dále pokračuje již jako potok Valchovský. Na Čenkovském potoce leží mimo rybníka Návesního také Růženský a Obecní rybník.

Hodická silnice

U Třeště nalezneme několik pomístních jmen, které jsou odvozeny od nedaleké obce Hodice. Ve všech případech pojmenovávané objekty k obci směřují. Jsou to Hodická silnice, Hodická cesta, pole Pod Hodickou cestou a pole Pod Hodickou silnicí.

Klínarka

Původ názvu louky, na jejímž místě byla později vystavěna část města zvaná Zátíší, je dohledatelná v *Soupisu pomístních jmen* (1965). Zde je uvedeno, že louka měla tvar klínu, a právě podle toho pak získala své jméno. Jedná se však pouze o lidový výklad.

V císařských otiscích z roku 1835 nalezneme název louky Klínarka, na identifikačních skicách z téhož roku název Klynařka. Na evidenčních katastrálních mapách z let 1826–1956 je louka Klynářka. Na mapě evidence nemovitostí z let 1965–1977 je pro změnu uveden název Klínářka. Dnes je nejčastěji používán název Klínarka. Podle louky se jmenuje i jedna z třešťských ulic, V Klínarce.

Lovětínský rybník

Tato vodní plocha se nachází východně od Třeště při silnici směrem na Stonařov. Naproti přes silnici se nachází Stonařovský rybník. Název je jistě odvozen od obce Lovětín, která zde dříve existovala. Zanikla pravděpodobně v 16. století, jelikož jsou dohledatelné informace o tom, že obec byla již v roce 1538 pustou (Naše město, 1980/12).

Lovětínský vrch

Tento kopec s výškou 617 m. n. m. se nachází západně od Třeště, směrem na obec Lovětín. Název nese tedy podle objektu (obce), ke kterému směřuje.

Návesní rybník

V centru obce Čenkov se nachází Návesní rybník, jehož jméno je odvozeno od jeho polohy ve vsi.

Nikerak

Městské části, která se nachází při silnici na Stonařov, se dodnes říká Nikerak. Podle Dobešovy kroniky (1939) tomu je tak proto, že se tato oblast nachází ve velkém kopci a dříve se do něj nedalo s nákladem nikterak dostat. Druhá varianta vzniku pojmenování je od toho, že se části dříve nikterak neříkalo a tento název už zůstal. Pojmenování je dohledatelné i v identifikačních skicách z roku 1835.

Nový domov

Toto označení nese místní část obce Třešť, která vznikla po 1. světové válce. Tuto část města vystavělo stavební družstvo s názvem Nový Domov, odtud nejspíš motivace pojmenování (Dobeš, 1939).

Pouště

Oblast v lesích mezi Třeští a Stonařovem se nazývá Pouště nebo Na Pouštích. Pomístní jméno je odvozeno nejspíše od slova pustý, a to protože v těchto místech dříve stávala již zaniklá obec Lovětín. Již v roce 1538 je obec vedena jako pustá ves, a právě z toho pravděpodobně vznikl název Pouště (Naše město, 1980/12). V Třešti se také říká, že se oblasti říká Pouště pro její rozlehlost (Morkus, 2023).

Puchýrna

Zemědělské stavení a jeho okolí od Třeště směrem na Jezdovice se nazývá Puchýrna. Název je spojen s dolováním stříbra, které se u Jezdovic těžilo. V puchýrnách se vydolované stříbro puchovalo a čistilo (Naše město, 1980/12). Puchovat znamená roztloukávat rudu (*Příruční slovník jazyka českého*, ©2007).

Stonařovský rybník

Jméno rybníka je odvozeno od Třešti blízké obci Stonařov. Tato vodní plocha leží na východ od Třeště na Loveckém potoce. Naproti přes silnici se nachází Lovětínský rybník.

Stupník

V místech zvaných V Březíčku nalezneme čtyři na sebe navazující kaskádové rybníčky. První z nich je Stupník, jehož název je pravděpodobně odvozen od stoupy na drcení kostí, která se zde do roku 1956 nacházela. (Naše město, 1980/5)

Šibeniční vrch

Tento 666 m. n. m. vysoký kopec se nachází východně od středu města. V Třešti je obvyklejší název Šibeničák. K vrchu vede křížová cesta. Na tomto kopci dříve stávala šibenice a odehrávaly se zde popravy občanů města (Richter, 1922, s.15).

Třešťský potok

Pramen Třešťského potoku lze nalézt na Míchově vrchu. Na potoce leží několik menších i větších rybníků, např. Malý pařezitý rybník, Pilný rybník, Drdák, Doupský rybník, Třeštický rybník. Dále potok pokračuje směrem na Hodice do Janovského a továrního rybníku, ze kterých dále pokračuje do Váňovského rybníka v Třešti. Potok pak protéká městem a pokračuje dále do Jezdovického rybníka. U Kostelce se na potoce nachází rybník Luční a Silniční a dále se již potok vlévá do řeky Jihlavy. Délka Třešťského potoka činí necelých 30 km.

Potok dostal jméno podle města Třeště.

U Batelovský silnice

Kvůli své poloze bylo pole ležící nedaleko silnice vedoucí k obci Batelov pojmenováno U Batelovský silnice. Standardizovanou podobou jména je U Batelovské silnice, podoba s koncovkou *-ský* je však v oblasti používanější.

Velký Špičák

Tato přírodní rezervace se nachází severo-východně od Třeště. Nejvyšší bod má 732 m. n. m. Na vrcholu se nachází tzv. bod stabilního katastru z roku 1824. V roce 1955 se bod stal astronomickým bodem (Naše město, 1973/7-8).

Velký Špičák nese jméno nejspíš podle zvýšeného terénu a podle toho, že je nejvyšším bodem v okolí Třeště (Soupis pomístních jmen, 1965).

Zátiší

Dodnes hojně používaný název městské části, která se nachází v oblasti Klínarky. Říká se jí tak nejspíš z důvodu, že byla postavena na louce daleko od města a bylo tam jako v zátiší (Dobeš, 1939).

9.2.2 Země

Belka

Místní část obce Buková, spadající pod Třešť, je nazývána Belka. Tento název vznikl podle nářečního slova pro studánku: belka. V Bukové je takto označena oblast, nacházející se právě v blízkosti studánky.

Korečník

Rybník Korečník leží na kraji Třeště u židovského hřbitova. Dříve byl Korečník oblíbeným koupalištěm. Korec je označení pro plošnou plochu půdy. Jak píše František Bartušek v třešťském měsíčníku *Naše město* (1980/2): „V dávných dobách, všude kde se na panstvích a v městech usídlilo větší množství židovských obyvatel, měl majitel povinnost přidělit na konci katastru nejméně 1 korec svahovité půdy na zařízení hřbitova pro jejich zemřelé. Podle toho asi vzniklo označení Korečník.“

Na Americe

Jak lze nalézt v Davidovi (2006, s. 29), pozemky, které byly vzdálené od obce nebo měly velkou rozlohu, naši předkové pojmenovávali slovem Amerika. Mezi Třeští a Čenkovem se nachází pole, nesoucí název Na Americe, pravděpodobně právě z důvodu odlehlosti od města.

Na blátech

Část lesa při silnici z Třeště do Stonařova nese název podle blátivé, vlhké půdy, která se zde nejspíš nacházela. Podobnou motivaci má pole západně od Třeště, jmenuje se Na bahnech.

9.2.3 Rostlinstvo

Buksbaum

Východně od Třeště se nachází louka s pojmenováním Buksbaum, které je odvozeno od německého buchsbaum pro zimostřáz. Ve stejné oblasti se nachází i rybník s názvem Zimostřáz a také Zimostřázský potok. Na místě louky Buksbaum se dříve nacházel rybník. Pojmenování je odvozeno od zimostřázu nejspíše proto, že zde tento hustý keř rostl. Lze narazit i na více počestěnou podobu názvu – Bušbaum.

V Březíčku

Tento pomístní název je dobře znám všem obyvatelům Třeště. V Březíčku je označení pro přírodní zákoutí s několika rybníčky a krásnou přírodou. Název nejspíš označuje březový lesík (*Vokabulář webový*, ©2006). I *Soupis pomístních jmen* (1965) uvádí, že pojmenování vzniklo podle bříz, které byly na březích rybníků.

V měsíčníku *Naše město* (1980/5) lze dohledat, že pro tuto oblast se používalo mnoho názvů jako: údolí lásky, údolí smrti, údolí nešťastné lásky baronesy a osobního myslivce atd. Do roku 1956 v Březíčku stála stoupa na drcení kostí, jak napovídá i název rybníku Stupník.

9.2.4 Zvířectvo

Jelenice

Kopec u Třeště se nazývá Jelenice nejspíše proto, že se zde vyskytovalo hodně jelenů. Stejně nazvaný kopec nalezneme i v blízkých Hodicích.

Rakovy žlaby

Tato oblast se nachází severně od Třeště, nedaleko Puchýrny. Podle *Soupisu pomístních jmen* (1965) se v tomto místě dříve hojně vyskytovali raci a od toho bylo odvozeno jméno pole. Nedaleko Rakových žlabů se nachází rybník Rakovec, jehož motivace pojmenování bude pravděpodobně totožná.

9.2.5 Člověk

Albertka

Podle osobního jména Albert je sufixem *-ka* odvozen název pro les u Třeště.

Andělíčku žlábek

Louka u Třeště se jmenuje podle přezdívkové podoby jména pro nočního strážného, tedy andělíčka strážného.

Biskupka

Na hranicích mezi katastrem Třešť a Stonařov leží les, jehož název je odvozen od církevního hodnostáře – biskupa. Ten dal tento les darem třešťským kněžím.

Bočkův kaz

Za vesnicí Buková nalezneme malý les, který nese název Bočkův kaz, a to podle osobního jména Boček, k jehož nositeli mělo toto místo nějaký vztah.

Česalík

Název pro les a pole, nacházející se směrem od Třeště na Jihlavu, je odvozen od osobního jména Česal s příponou *-ík*. Oblast pojmenovaná Česalík měla nějaký vztah k osobě se jménem Česal.

Česalík je označení pro les. Pole nacházející se nad tímto lesem se nazývá U Česalíka.

Čihadlo

Místo nedaleko Třeště je pojmenované podle místa nebo zařízení na lapání ptáků – čihadla. Jméno vychází ze slovesa číhat.

Čunčlův kopec

Na hranicích katastrů Třešť a Hodice se nachází vyvýšené pole, nesoucí název podle osobního jména Čunčl.

Duchák

Nedaleko rybníku Duchák se nachází rybník Petrchák. Oba rybníky leží v místech zvaných Pouště. Původní motivace pojmenování Ducháku je pravděpodobně podle toho, že byl dříve majetkem duchovních (Soupis pomístních jmen, 1965).

Havlíkův les

Název tohoto místa je odvozen od osoby jménem Havlík, která měla s místem nějaké spojení.

Hronovy pole

Osobní jméno Hron s různými sufíxy je základem pro několik pomístních jmen v okolí Třeště. Člověk, jmenující se Hron, byl jejich majitelem a podle toho jsou objekty pojmenovány. Jsou to Hronovy pole, Hronův rybník a Hronův palouk.

Katův kámen

V zemi zasazený kámen, na němž je znatelný vytesaný kříž, se nachází kousek od Šibeničního vrchu. K pojmenování kamene se váže pověst, která vypráví o katovi, který byl na místě kamene ukamenován. Kat těsně před popravou v odsouzeném poznal svého bratra, a proto mu nesetnul hrdlo. Dal se raději na útěk, ale dostihl ho rozčilený dav a ukamenoval ho (Naše město, 1974/7-8).

Křišťůfkovy sady

Park, který se nachází na severu Třeště pod vlakovým nádražím, vznikl na přelomu 19. a 20. století. Dříve to bývalo nevzhledné neupravené město, poté se ale několik učitelů, v čele s Karlem Křišťůfkem, domluvilo na jeho zkrášlení. Právě podle pana učitele Křišťůfka má dodnes park název Křišťůfkovy sady (Dobeš, 1939).

Na Blumenšajnovým

Pole, které dříve patřilo nejbohatšímu obchodníkovi v Třešti, Václavu Blumenscheinovi, v místech nad Váňovským rybníkem.

Na Boubelkách

Nejspíše podle majitele, nesoucího jméno Boubel(a), byla pojmenována louka u Třeště.

Nový Mlýn

Na konci Třeště směrem na Jihlavu se nachází oblast s názvem Nový Mlýn. V těchto místech existoval Nový rybník, který byl roku 1950 vypuštěn. Na jeho hrázi stával mlýn, který byl dříve i valchou díky ve městě rozvinutému soukenictví. Později se z mlýna stala pila, kvůli rozmachu dřevařství po první světové válce. Po tomto mlýnu nese jméno pozemek Nový Mlýn (Naše město, 1982/10).

Petrchák

Tento rybník se nachází Na Pouštích. Byl pojmenován pravděpodobně podle původního majitele. Výjimečně se lze setkat s variantou jména Petrchovský rybník (Soupis pomístních jmen, 1965).

Sovův kopec

Tento vrch s výškou 618 m. n. m. se nachází nedaleko obce Buková. Ve stejných místech nalezneme i rybníček s názvem Sovovka, Sovův potok a také pozemek nazvaný V Sovovce. Všechna tato pojmenování byla pravděpodobně odvozena od pana Sovy, který bydlel v Bukové (Kameníková, 2023).

V Sovovce lze nalézt pomník věnovaný dvěma chlapcům, kteří zde byli v dubnu 1945 chladnokrevně zavražděni nacisty (Naše město, 1973/5).

Šlajferna

Motivace názvu tohoto pole ležícího pod Špičákem není jasná. Pokud nahlédneme do Vokabuláře webového, zjistíme, že šlajfěr byl brusič a že šlajfěrna je zastaralý název pro brusírnu. Na základě toho se lze domnívat, že se v Třešti takový brusič nacházel a pojmenování tohoto pozemku je motivováno právě jím nebo jeho brusírnou (*Vokabulář webový*, ©2006).

Druhou variantou je podle Kameníkové (2023) to, že Šlajferna byl v dřívějších dobách ovčinec.

Štumarův kříž

Kříž z roku 1912 odkazuje k manželům Štumarovým, kteří nechali křížek postavit na památku rodičů. Také se říká, že pan Štumar nechal kříž vystavět jako poděkování Bohu za to, že neutonul, když se topil ve Váňovském rybníce (*Třešť – oficiální webové stránky města*, ©2012).

Švecův kříž

Kamenný kříž na okraji Čenkova nese jméno Vojtěcha Švece, otce plukovníka Josefa Jiřího Švece. Josef Švec byl významným plukovníkem za 1. světové války. Jeho otec tragicky zemřel v roce 1920 a na jeho počest byl vystaven tento kříž (*Třešť – oficiální webové stránky města*, ©2012).

U boudy

Pozemek či louka pod Malým Špičákem nese název U boudy. Takto pojmenované pozemky zpravidla označují nějakou osamělou, trvale neobydlenou malou stavbu stojící v krajině.

U generála

Louka nacházející se u obce Buková nese název U generála. Takto označené místo odkazuje často k nějaké události, při níž na místě objektu zemřel nějaký generál. U Bukové se tak nejspíš stalo při třicetileté válce.

V Chalupách

Dodnes zachovaný název pro místní část Třeště, která leží na severu při cestě na Jihlavu. Tato část města bude jednou z nejstarších, nachází se zde třešťský zámek. Jak píše v kronice Dobeš (1939), oblast má svůj název odvozený od toho, že se zde nacházelo mnoho chalup.

Valcha

Rybník Valcha, Valchovský potok, pozemky Horní Valcha, Nad Valchou, Za Valchou, U Valchy. Všechny tyto názvy jsou odvozeny od slova valcha. Jak uvádí článek v *Našem městě* (1980/10), u rybníka Valcha se nachází Zlatuškův mlýn, který byl dříve nejspíš valchou. V Třešti bylo v minulosti velmi rozšířené soukenictví, ke kterému byly

rozhodně potřebné valchy. Tvrzení o tom, že mlýn býval valchou, je tedy velmi pravděpodobně pravdivé.

Valchovský potok

Z Návesního rybníku v Čenkově vytéká Valchovský potok, který pokračuje směrem k Třešti. Leží na něm rybník Valcha, rybník Korečník a dále se vlévá do Váňovského rybníka. Název je odvozen od rybníku Valcha.

Za cihelnou

Na identifikačních skicích z roku 1835 je zakreslena pancká cihelna. Nachází se v jihozápadní části Třeště. Nad ní je zapsán pozemek s názvem Nad cihelnou. Dnes se na tomto místě nachází pozemek Za cihelnou.

9.2.6 Jména nejasná

Hanzalka

Název Hanzalka nese kopec u Bukové s nadmořskou výškou 663 m. Stejně jméno má i nedaleký les a také potůček. Mezi obyvateli Třeště a okolí je používanější tvar názvu v množném čísle, tedy Hanzalky/ na Hanzalkách.

Zmínku o Hanzalce/Hanzalkách v mapách z roku 1835 nenalezneme. Oblast je v nich označena jako Prostrzedny Tratta. Stejný název, ale již počestěný jako Prostřední trať, lze nalézt i v evidenčních mapách vyhotovovaných v letech 1826–1956. Třetí vojenské mapování z let 1869–1885 již uvádí název Hancalka. Další dostupná mapa vojenského mapování z let 1953 pojmenovává oblast jako Hanzalka.

Šejby

Les, rozprostírající se na jihovýchod od Třeště ve směru na Pavlov, byl v posledních letech velmi vykácen. O původu pojmenování tohoto názvu toho není příliš známo. Lze ve starých mapách dohledat různé podoby názvu.

V císařských otiscích nalezneme název Wssebich, v indikačních skicích Wšseybich. Oba názvy jsou z map z roku 1835. V katastrálních mapách evidenčních z let 1826–1956 lze najít již počestěný název V šebich. V mapách toposekce 3. vojenského mapování z let 1869–1885 nalezneme název Šejby, německy Scheiben Wald. Les na státní mapě z roku 1952 je pojmenován V šebich. Na mapě z 60. let je uveden název

V šebích. Až v roce 1975 je na mapě dohledatelný název, který je používán dodnes a to Šejby. V okolí Třeště se také využívá názvu Šejbí.

Váňovský rybník

Etymologie názvu rybníka, který se nachází na jihu města a je podle něj pojmenována i ulice, je nejspíše nedohledatelná. Již ve starých katastrálních otiscích z roku 1835 nalezneme rybník a také mlýn Wanauer. V evidenčních katastrálních mapách, jejichž soupis probíhal v období 1826–1956, je rybník i mlýn označen jako Vanovský. Z třetího vojenského mapování z let 1869–1885 lze vyčíst názvy Vánovský mlýn a Vanovák pro rybník. Na mapách z roku 1953 je stále označen Vanovský mlýn, ale na mapě z roku 1955 již mlýn neexistuje. Dnes je rybník označován jako Váňovský nebo častěji Váňovák.

Podle dřívějších pojmenování, kdy se rybníku říkalo Vanovský, je pravděpodobné, že je jméno rybníka nějak spjato s obcí Vanov (Kameníková, 2023).

Vimvejr

Rybník Vimvejr se nachází nad Váňovským rybníkem, jihovýchodně od Třeště směrem na Pavlov. U rybníka se nachází i pozemek s názvem Vimvejr.

Původní motivace názvu tohoto rybníka je nejasná. Již v císařských otiscích stabilního katastru z roku 1835 lze nalézt toto pojmenování v podobě Wimweyr. V katastrální mapě evidenční, která vznikala od roku 1826, je uveden název Vymvejr. Stejný název je i v evidenci nemovitostí z let 1965–1967. Dnes je název používán ve tvaru Vimvejr.

Zákotský rybník

Tento rybník, který je součástí tzv. Bukovských rybníčků, má více názvů. V kronice je dohledatelná varianta Záchozný rybník. Toto pojmenování se dnes však již nepoužívá. V dnešní době je pro rybník nejčastěji používána zkratka Zákoťák nebo Zákuťák. Původ názvu rybníka není jasný.

V identifikačních skicách z roku 1835 se oblast, kde se rybník nachází, jmenuje Na Pasekách. Stejný název je uveden i v císařských otiscích stabilního katastru z téhož roku. V mapách z třetího vojenského mapování, které probíhalo v letech 1869–1885 je rybník uveden jako Záchozni. V mapě z roku 1955 je rybník Záchozný. V roce 1969 je

již rybník na mapě označen stejným jménem, které je pro něj užíváno dodnes, tedy Zákotský rybník.

Závěr

V diplomové práci jsem se zabývala místními a pomístními jmény v okolí města Třešť. Cílem práce bylo sesbírání příslušných toponym a jejich následná analýza. U jmen byla rozebírána především motivace jejich pojmenování. Diplomová práce okrajově navazuje na bakalářskou práci *Názvy ulic v Třešti*, ve které se objevují i některé názvy městských částí, které jsou analyzovány v této práci (*Nový domov, Nikerak* atp.).

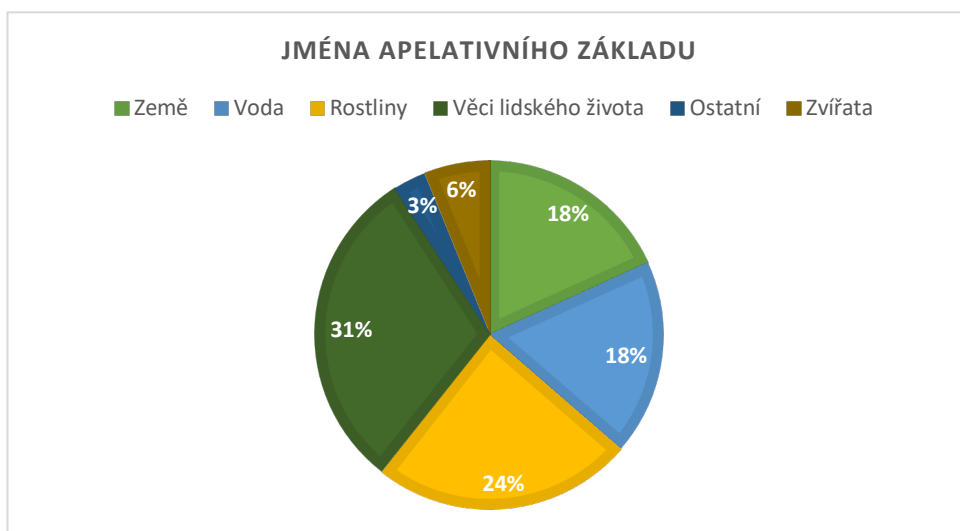
V první, teoretické, části práce jsem pomocí odborné literatury představila jazykovědné obory, do kterých spadá studium oikonym a anoikonym. Hlavním oborem je onomastika, do které dále patří podobor toponomastika. Pro tuto práci byla důležitá i etymologie. Dále byly představeny základní údaje o oikonymech a anoikonymech, o jejich historickém vývoji a také formách jejich dělení.

V druhé části práce byla nejprve stručně představená oblast, které jsem se v práci věnovala. Popsána byla Třešť a její okolí, ale také jihlavský jazykový ostrov, jelikož lze na Jihlavsku najít mnoho místních jmen, která jsou německého původu (*Nevechle*). u těchto jmen lze předpokládat, že jsou pozůstatky po německých obyvatelích. Další kapitoly teoretické části se již věnují oikonymům a anoikonymům.

V kapitole o oikonymech bylo analyzováno 64 místních jmen, která lze nalézt v okolí Třeště. Samozřejmě byla rozebrána samotná Třešť a také krajské město Jihlava a další významné město Telč. Ostatní názvy jsou buďto z mikroregionu Třešťsko, nebo se nachází v dojezdové blízkosti (cca 15 minut) od Třeště. Většina měst leží na Moravě. Jelikož se ale Třešť nachází blízko od hranice rozdělující Čechy a Moravou, několik místních názvů již spadá do Čech (*Bezděčín, Cejle, Dolní Cerekev, Dvorce, Hutě, Nový Rychnov, Rohozná*). Názvy obcí byly nejprve abecedně seřazeny do tabulky, kde jim byla přiřazena skupina podle základového slova (apelativum, proprium, německé slovo). Na obrázku č. 1 je pak vyobrazen poměr pojmenování podle skupin. Jména apelativního základu jsou pouze o trochu častější než jména se základem propriálním. Jmen se základovým slovem původem z němčiny je pouze 6 % z celkových 64 názvů.

Dále jsou oikonyma apelativního základu rozdělena do podskupin podle Šmilauera. Jsou to podskupiny: země, voda, rostlinstvo, zvířectvo, věci lidského života a ostatní. Na obrázku č. 3 vidíme poměr zastoupení v jednotlivých podskupinách. Celkem bylo 33 jmen s apelativním základem. Do podskupiny ostatní patří pouze jedno místní jméno, a to *Lhotka*.

Obrázek 3: Graf znázorňující poměr místních jmen apelativního základu

Zdroj: vlastní

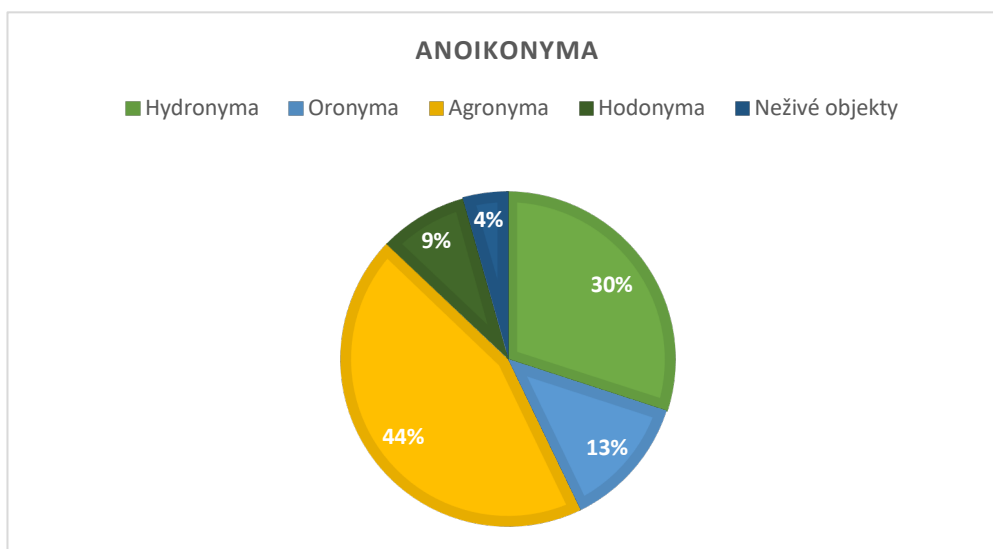
Jmen se základem propriální je v diplomové práci 27. Pouze 4 názvy mají základové slovo původem z němčiny.

Obecně lze říci, že k největšímu osidlování na území dnešního Jihlavska docházelo pravděpodobně v 12.–14. století.

Analýza pomístních jmen nebyla jednoduchá, jelikož anoikonyma jsou poměrně proměnlivá a nestálá jména. Při historickém vývoji často také dochází k úplnému zániku jména. Pokud je jméno v paměti lidí a v dokumentech dochováno, je těžké nalézt původní motivaci pojmenování daného objektu. V tom byl však velmi nápomocným *Soupis pomístních jmen* z roku 1965, ve kterém lze nalézt vyjmenovaná anoikonyma Třeště a také u většiny z nich jejich motivaci. Popis vzniku těchto jmen ale může být často pouze lidovou etymologií.

Jména byla nejprve abecedně rozdělena do skupin podle toho, co pojmenovávají. Hydronyma pojmenovávají vodní toky, oronyma názvy kopců, agronyma jsou pojmenování polí či pozemků, hodonyma označují komunikace a následují vlastní jména neživých objektů, kam byly zařazeny kříže a kameny. Pro lepší přehlednost jsem do skupiny s hodonymy přidala názvy městských částí. Analyzovaná pomístní jména byla do těchto skupin seřazena abecedně. Podle obrázku č. 4, níže, lze vidět převahu analyzovaných agronym. Naopak nejméně jsou v práci analyzovány názvy křížů a kamenů.

Obrázek 4: Graf znázorňující poměr anoikonym podle pojmenovávaného objektu

Zdroj: vlastní

Dalšími podskupinami, do kterých byla anoikonyma podle Šmilauera rozdělena, jsou: obecné vztahy a vlastnosti, země, rostlinstvo, zvířectvo, člověk a jména nejasná. Na obrázku č. 2, který je výše v kapitole o anoikonymech, vidíme poměr motivace u 70 analyzovaných pomístních jmen. Stejně tak jsou jména abecedně sepsána do tabulky č. 2. Anoikonyma byla podrobněji zkoumána, a to především z pohledu jejich motivace pojmenování u těch, u kterých lze tyto informace dohledat. Významná pomístní jména, která byla do analýzy vybrána, ale motivace u nich dohledat nejde, byla zařazena do podskupiny nejasná jména. Do této skupiny se zařadil např. pro obyvatele Třeště dobře známý *Váňovský rybník* nebo *Vimvejr*. U těchto jmen lze původ jejich pojmenování pouze předpokládat.

V diplomové práci jsou analyzována vybraná pomístní jména, k jejichž sběru došlo především díky Geoportálu ČÚZK.

Pro zachování naší historie pro budoucí generace je důležité zapisovat a shromažďovat údaje, jejichž užívání mizí z běžného života dnešních lidí. Právě takto se vytrácí pomístní jména. Díky této práci zůstanou alespoň nějaká jména zachována a budoucí čtenář zde zjistí také původní motivaci názvů.

Zdroje

Bibliografie:

- BOGOCZOVÁ, Irena. *Textová opora ke studiu mluveného českého jazyka a dialektologie*. Ostrava: Ostravská univerzita, 2012. ISBN 978-80-7464-033-9
- BUKVAJ, František a kol. *Třešť 1349–2001*. 1. vyd. Třešť: Město Třešť, 2001. ISBN 80-239-3997-1.
- ČORNEJOVÁ, Michaela. *Tvoření nejstarších českých místních jmen: bohemika z 11.-13. století*. Brno: Masarykova univerzita, 2009. ISBN 978-80-210-5027-3.
- DAVID, Jaroslav. *Enviromentální rozměr toponomastiky*. 2008. *Acta onomastica*, 49, s. 98–105.
- DAVID, Jaroslav a Přemysl MÁCHA. *Názvy míst*. Ostrava: Host, 2014. ISBN 978-80-7464-503-7
- DAVID, Jaroslav a Pavel ROUS. *Neviditelní svědkové minulosti: místní a pomístní jména na Vysočině*. Praha: Academia, 2006. ISBN 80-200-1454-3.
- DAVID, Jaroslav, Tereza KLEMENSOVÁ a Michal MÍSTECKÝ. *Od etymologie ke krajině: onomastika pro 21. století*. Brno: Host, 2022. ISBN 978-80-275-1368-0.
- DAVID, Jaroslav. *Smršov, Brežněves a Rychlonožkova ulice*. Praha: Academia, 2011. ISBN 978-80-200-1913-4
- HARVALÍK, Milan. *Synchronní a diachronní aspekty české onymie*. Praha: Academia, 2004. ISBN 8020012532
- HOSÁK, Ladislav a Rudolf ŠRÁMEK. *Místní jména na Moravě a ve Slezsku*. Praha: Academia, 1980.
- OLIVOVÁ-NEZBEDOVÁ, Libuše. *Pomístní jména v Čechách: o čem vypovídají jména polí, luk, lesů, hor, vod a cest*. Praha: Academia, 1995. ISBN 80-200-0554-4.
- PLESKALOVÁ, Jana. *Kapitoly z dějin české jazykové bohemistiky*. Praha: Academia, 2007. ISBN 978-80-200-1523-5.

- POLÍVKOVÁ, Alena. *Naše místní jména a jak jich užívat*. Vyd. 2., upr. a rozš. V Praze: Euromedia Group - Knižní klub, 2007. Universum (Knižní klub). ISBN 978-80-242-1940-0.
- PROFOUS, Antonín, Vladimír ŠMILAUER a Jan SVOBODA. *Místní jména v Čechách: jejich vznik, pův. význam a změny*. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1960.
- ŠMILAUER, Vladimír. *Úvod do toponomastiky (nauky o vlastních jménech zeměpisných): vysokoškolská příručka*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1963. Učebnice vysokých škol (SPN).
- ŠRÁMEK, Rudolf. *Labyrintem vlastních jmen a nářečí*. Brno: Host, 2016. Studie osobností brněnské lingvistiky. ISBN 978-80-7577-065-3.
- ŠRÁMEK, Rudolf. *Putování za názvy obcí Jihlavska*. Brno: PhDr. Ivo Sperát, 2021. ISBN 978-80-87542-38-5.
- ŠRÁMEK, Rudolf. *Retrográdní slovník místních jmen Moravy a Slezska*. Brno: Masarykova univerzita, 2013. ISBN 978-80-210-6298-6.
- ŠRÁMEK, Rudolf. *Úvod do obecné onomastiky*. Brno: Masarykova univerzita, 1999. ISBN 80-210-2027-X.
- ŠTĚPÁN, Pavel. *Pomístní jména v Čechách z pohledu slovtvorného*. Praha: Academia, 2016. Lingvistika (Academia). ISBN 978-80-200-2523-4.
- *Třešť a její nejbližší okolí – ve slohových pracích žákyň dívčí měšťanské školy*. Třešť: J. A. Novotný, 1931.

Internetové zdroje:

- DAVID, Jaroslav (2017): VLASTNÍ JMÉNO MÍSTNÍ. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), *CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny*.
URL: https://www.czechency.org/slovník/VLASTNÍ_JMÉNO_MÍSTNÍ [cit. 2023-03-01]
- Geoportál ČÚZK: *Archiv* [online]. 2010 [cit. 2023-03-13]. Dostupné z: <https://ags.cuzk.cz/archiv/>

- JANYŠKOVÁ, Ilona (2017): LIDOVÁ ETYMOLOGIE. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), *CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny*. URL: [https://www.czechency.org/slovník/LIDOVÁ ETYMOLOGIE](https://www.czechency.org/slovník/LIDOVÁ_ETYMOLOGIE) [cit. 2023-03-25]
- KARLÍKOVÁ, Helena (2017): ETYMOLOGIE. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), *CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny*. URL: <https://www.czechency.org/slovník/ETYMOLOGIE> [cit. 2023-03-24]
- *Mikroregion Třeštsko* [online]. Třešť, 2016 [cit. 2023-03-13]. Dostupné z: <https://www.trestsko.cz>
- PLESKALOVÁ, Jana (2017): MODELOVÁ KLASIFIKACE POMÍSTNÍCH JMEN. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), *CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny*. URL: [https://www.czechency.org/slovník/MODELOVÁ KLASIFIKACE POMÍSTNÍCH JMEN](https://www.czechency.org/slovník/MODELOVÁ_KLASIFIKACE_POMÍSTNÍCH_JMEN) [cit. 2023-03-11]
- PLESKALOVÁ, Jana (2017): MODELOVÁ KLASIFIKACE VLASTNÍCH JMEN MÍSTNÍCH. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), *CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny*. URL: [https://www.czechency.org/slovník/MODELOVÁ KLASIFIKACE VLASTNÍCH JMEN MÍSTNÍCH](https://www.czechency.org/slovník/MODELOVÁ_KLASIFIKACE_VLASTNÍCH_JMEN_MÍSTNÍCH) [cit. 2023-03-01]
- PLESKALOVÁ, Jana (2017): ONOMASTIKA. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), *CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny*. URL: <https://www.czechency.org/slovník/ONOMASTIKA> [cit. 2023-02-10]
- PLESKALOVÁ, Jana (2017): POMÍSTNÍ JMÉNO. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), *CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny*. URL: [https://www.czechency.org/slovník/POMÍSTNÍ JMÉNO](https://www.czechency.org/slovník/POMÍSTNÍ_JMÉNO) [cit. 2023-03-11]
- PLESKALOVÁ, Jana (2017): TOPONYMUM. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), *CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny*. URL: <https://www.czechency.org/slovník/TOPONYMUM> [cit. 2023-02-10]
- PLESKALOVÁ, Jana (2017): VLASTNÍ JMÉNA – TRŽIDĚNÍ. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), *CzechEncy – Nový encyklopedický slovník*

češtiny.

URL: [https://www.czechency.org/slovník/VLASTNÍ JMÉNA – TRŽDĚNÍ](https://www.czechency.org/slovník/VLASTNÍ_JMÉNA – TRŽDĚNÍ) [cit. 2023-02-16]

- POHANKA, Vít. Němci na Vysočině. Jejich poklidné soužití s Čechy znemožnil až vyhrocený nacionalismus. *Český rozhlas*, 2020 [online]. [cit. 2023-04-02]. Dostupné z: <https://plus.rozhlas.cz/nemci-na-vysocine-jejich-poklidne-souziti-s-cechy-znemoznil-az-vyhroceny-8176644>
- *Pověst o založení Třeště*. Třešť [online]. Třešť, 2012 [cit. 2023-03-24]. Dostupné z: <https://www.trest.cz/o-meste/d-1141>
- [PSJČ] Ústav pro jazyk český. *Příruční slovník jazyka českého (1935-1957)* [online]. 2007-2008 [cit. 2023-04-12] Dostupné z: <https://bara.ujc.cas.cz/psjc/search.php>
- *Telč* – oficiální webová stránka města. Telč, 2012 [cit. 2023-03-13]. Dostupné z: https://www.telc.eu/turista_a_volny_cas/historie
- *Třešť* – oficiální webová stránka města. Třešť, 2012 [cit. 2023-03-13]. Dostupné z: <https://www.trest.cz>
- *Třešť*. Třešť [cit. 2023-03-29]. Dostupné z: <https://turista.trest.cz/bcd32d23-82b1-2e21-e62a-c7af81690b83>
- *Vokabulář webový: webové hnízdo pramenů k poznání historické češtiny* [online]. 2006-2013 [cit. 2023-03-29]. Dostupný z: <https://vokabular.ujc.cas.cz>

Archivní prameny:

- DOBEŠ, Bohuslav. *Kronika města Třeště*. Třešť: Bohuslav Dobeš, 1939.
- RICHTER, František. *Třešť – kronika*. Třešť, 1922.
- Ústav pro jazyk český AVČR, Dialektologické oddělení – archiv. *Soupis pomístních jmen – Třešť*. 1965

Kvalifikační práce:

- CHALUPA, Jan. Reliktní česko-moravská zemská hranice v historickogeografických souvislostech [online]. Praha, 2011 [cit. 2023-03-24]. Dostupné z: <https://dspace.cuni.cz/bitstream/handle/20.500.11956/50755/130045102.pdf?sequence=1&isAllowed=y> Bakalářská práce. Univerzita Karlova v Praze.

E-mailová korespondence:

- KAMENÍKOVÁ, Marie. *Diplomová práce – Pomístní jména v okolí Třeště* [elektronická pošta]. Message to: barborabartuskova@icloud.com. 11. dubna 2023 [cit. 2023-04-11]. Osobní komunikace.
- MORBUS, Jan. *Místní a pomístní jména v okolí Třeště* [elektronická pošta]. Message to: barborabartuskova@icloud.com. 06. dubna 2023 [cit. 2023-04-06]. Osobní komunikace.

Časopisy:

Naše město, 5. 1973. MěstNV Třešť: Grafia, Telč, 1973.

Naše město, 7-8. 1973. MěstNV Třešť: Grafia, Telč, 1973.

Naše město, 7-8. 1974. MěstNV Třešť: Grafia, Telč, 1974.

Naše město, 2. 1980. MěstNV Třešť: Grafia, Telč, 1980.

Naše město, 5. 1980. MěstNV Třešť: Grafia, Telč, 1980.

Naše město, 7-8. 1980. MěstNV Třešť: Grafia, Telč, 1980.

Naše město, 10. 1980. MěstNV Třešť: Grafia, Telč, 1980.

Naše město, 12. 1980. MěstNV Třešť: Grafia, Telč, 1980.

Naše město, 7-8. 1981. MěstNV Třešť: Grafia, Telč, 1981.

Naše město, 10. 1982. MěstNV Třešť: Grafia, Telč, 1982.

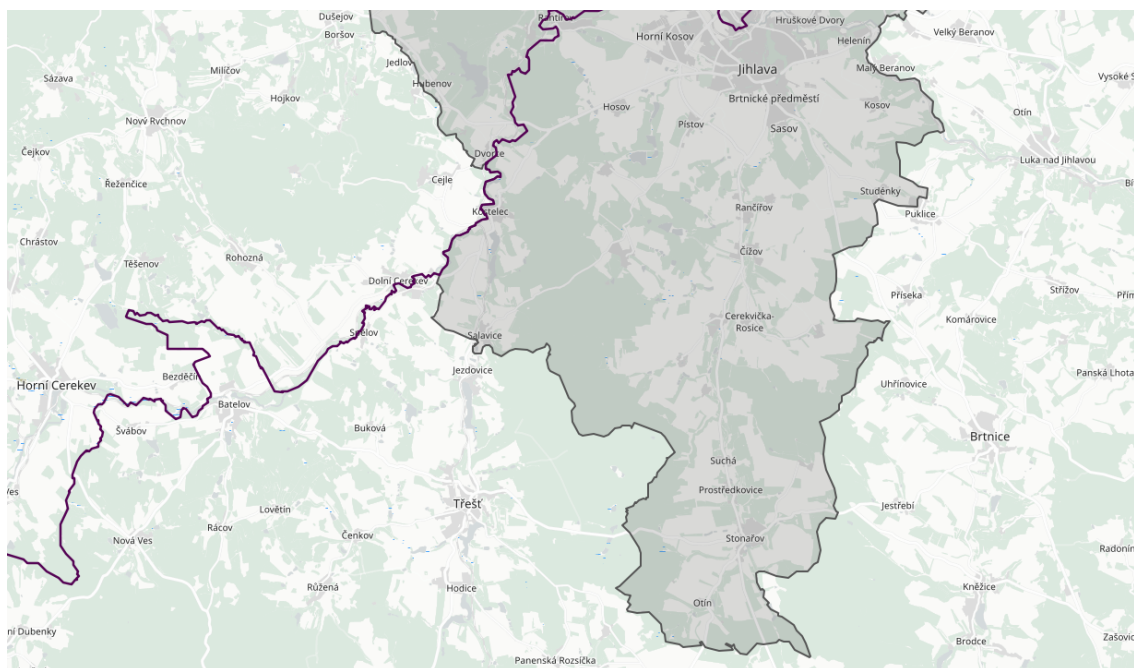

Seznam příloh

Tabulka 1: Abecední seznam místních jmen v okolí města Třešť a jejich zařazení do skupin podle základu	36
Tabulka 2: Abecední seznam pomístních jmen v okolí města Třešť a jejich zařazení do skupin podle významu.....	57
Obrázek 1: Graf znázorňující procentuální zastoupení oikonym podle základu.....	38
Obrázek 2: Graf znázorňující procentuální zastoupení anoikonym podle významu.....	60
Obrázek 3: Graf znázorňující poměr místních jmen apelativního základu	74
Obrázek 4: Graf znázorňující poměr anoikonym podle pojmenovávaného objektu.....	75
Obrázek 5: Jihlavský jazykový ostrov v oblasti okolo Třeště.....	82
Obrázek 6: Mapa Třeště a okolí	82
Obrázek 7: Pohled na město Třešť z přírodní rezervace Velký Špičák	83
Obrázek 8: Přírodní rezervace Velký Špičák	83
Obrázek 9: Šibeniční vrch	84
Obrázek 10: Pohled na Třešť ze Šibeničního vrchu	84
Obrázek 11: Katův kámen.....	85
Obrázek 12: Váňovský rybník.....	85

Přílohy

Obrázek 5: Jihlavský jazykový ostrov v oblasti okolo Třeště

Zdroj: Geoportál ČÚZK

Obrázek 6: Mapa Třeště a okolí

Zdroj: Geoportál ČÚZK

Obrázek 7: Pohled na město Třešť z přírodní rezervace Velký Špičák

Zdroj: vlastní

Obrázek 8: Přírodní rezervace Velký Špičák

Zdroj: vlastní

Obrázek 9: Šibeniční vrch

Zdroj: vlastní

Obrázek 10: Pohled na Třešť ze Šibeničního vrchu

Zdroj: vlastní

Obrázek 11: Katův kámen

Zdroj: vlastní

Obrázek 12: Váňovský rybník

Zdroj: vlastní